

transparant

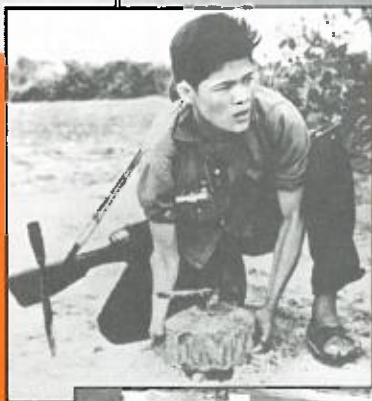
tijdschrift van de Vereniging van Christen-Historici

4

jaargang 15 - oktober 2004 - nr:

Themanummer Vietnam

Interview met oud-premier Piet de Jong
Macht en moraal bij Amerikaanse presidenten
De Amerikaanse strijders van de Apocalyps
De Amerikaanse interventie in Vietnam

Colofon

Transparant is het tijdschrift van de Vereniging van Christen-Historici en verschijnt viermaal per jaar.

Redactieadres

Drs. A.A. van der Schans, Cortenhoeve 20, 2411 JM Bodegraven, (0)172) 61 73 37
t.vanderschans@bodegraven.nl

Redactieleden

Drs. A.A. van der Schans (hoofdredacteur)
Mw. drs. B.A. Jansen-de Graaf
Mw. drs. W.J. Knol-Nap
Dr. D.M.L. Onnekink
Drs. A. van Renssen (eindredacteur)
Mw. dr. M. van Selm

issn 0928-1282

Grondslag en doel VCH

De VCH heeft als grondslag de Bijbel, het geïnspireerde Woord van God en de gereformeerde belijdenis. De vereniging heeft ten doel op basis van haar grondslag de bezinning op de geschiedenis en haar beoefening en overdracht in Nederland te bevorderen en aan te moedigen, alsmede de belangen van haar leden, voorzover deze samenhangen met de beoefening van de geschiedenis, waar mogelijk te behartigen.

Bestuur

Prof.dr. G. Harinck (voorzitter)
Dhr. G. Henriink (penningmeester)
Drs. P. Verhoeve
Drs. E. van Vlastuin v.a. (ledenwerving en pr)

Contactpersoon onderwijscommissie

Drs. K. Tippe, Weth. vd Zandweg 37, 8075 DC Elspeet, ktippe@kiksaf.nl

Comite van aanbeveling

Prof.dr. A.Th. van Deursen
Dr. W.J. op 't Hof
Prof.dr. A. de Reuver
Prof.dr. G.J. Schutte
Prof.dr. W. van 't Spijker
Drs. N.C. van Velzen
Dr. J.R. Wolffe

Erelid

Mw. drs. J.L. van Essen

VCH-secretariaat

Samuel Gerssenlaan 90, 3861 HG Nijkerk
Gronummer 2664113 t.n.v. Penningmeester VCH, Nijkerk

Abonnementen

Boekencentrum Uitgevers, Postbus 29, 2700 AH ZOETERMEER;
telefoon 079 - 3 628 628.

Een abonnement kan op ieder gewenst moment ingaan. Een abonnee is automatisch lid van de VCH, tenzij hij of zij schriftelijk aangeeft dat niet te wensen. Leden krijgen korting bij de evenementen die de VCH organiseert. Een abonnement kan worden worden aangevraagd bij de administratie van Boekencentrum Uitgevers en kost € 27,50 per jaar (2004); studenten sturen een kopie van hun studenkaart en betalen dan € 13,75 (2004). De uitgever stuurt u een acceptgiro waarmee u uw abonnementsgeld kunt voldoen.

Een los nummer kost € 7,00, inclusief verzendkosten. Opzegging schriftelijk en uiterlijk op 1 december voorafgaand aan het abonnementsjaar.

Bladmanager: Robert Pors

Basislayout: Jet Frenken

Layout: Theo Wanders

Avertenties

Media-adviesbureau Van der Molen, Hoendiep 211, 9745 ED Groningen;
telefoon: 050-5530728, fax 050-5565992.

Illustratiemateriaal

Wie meent rechten te kunnen doen gelden op een of meer illustraties, kan zich in verbinding stellen met de redactie.

Inhoud

Artikelen en interview

- 4 'Fold your hand and walk away'.
De oorzaken van de Amerikaanse
interventie in Vietnam**
door Rimko van der Maar
- 9 Tussen macht en moraal. Amerikaanse
presidenten en de buitenlandse poli-
tiek in Vietnam**
door Evert de Graaf
- 15 De Amerikaanse strijders van de
Apocalyps**
door Bob de Graaff
- 20 Interview met oud-premier
Piet de Jong: 'De bemoeienis van
Amerika met Vietnam vond ik terecht'**
*door Anton van Renssen en
Ton van der Schans*

Rubrieken

- 25 Discussierubriek
Christenvervolging in Vietnam**
door Jenö Sebök
- 28 Onderwijswerkgroep**
- 32 Vitrine**
- 33 Recensies**

Illustratieverantwoording voorplat:

Grote foto: Amerikaanse soldaat in Vietnam
Middelste foto: Een Vietcong-guerilla plaatst een mijn
Onderste foto: Als protest tegen de regering in Saigon
steekt een 73-jarige boeddhistische monnik zichzelf in
brand en overlijdt. In 1963 schokte deze foto de westerse
wereld.

Redactioneel

Elk jaar besteedt *Transparant* in één nummer expliciet aandacht aan het examenonderwerp geschiedenis in het voortgezet onderwijs. Dit jaar is dat de Vietnamoorlog. Voor historici een heel bijzondere oorlog. 'Vietnam' is nauw verbonden aan 'de jaren zestig', de periode waarin de Nederlandse samenleving diepgaande wijzigingen onderging. We kunnen zelfs stellen dat in de reacties op de Vietnam-oorlog zich de ontwikkeling van de Nederlandse samenleving en politiek weerspiegelt. Te denken is dan bijvoorbeeld aan de opkomst, politisering en radicalisering van de jeugd- en studentencultuur, de groeiende maatschappelijke en parlementaire betrokkenheid bij internationale aangelegenheden en de opkomst van nieuwe massamedia.

Rimco van de Maar opent dit nummer met een compact en helder artikel over de oorzaken van de Amerikaanse interventie in Vietnam. Een oorlog die Amerika niet alleen verloor, maar die ook leidde tot een diepe maatschappelijke verdeeldheid en kritiek en cynisme over de Amerikaanse politiek. Zowel in als buiten de Verenigde Staten. Dit aspect komt ook naar voren in het artikel van Evert de Graaf over de Amerikaanse presidenten die bij het Vietnamconflict betrokken waren. Zijn conclusie is dat de Amerikanen zich lieten voorstaan op hun democratische idealen, maar dat de geloofwaardigheid van deze idealen door het machtsvertoon in Vietnam uiteindelijk juist ondergraven werden. Dat neemt niet weg dat beide schrijvers ook aandacht vragen voor het feit dat het Vietnamconflict in de context van de Koude Oorlog geplaatst dient te worden. Bij alle kritische vragen aan Amerika wordt niet uit het oog verloren dat de dreiging van het communisme na de Tweede Wereldoorlog reëel was.

Van geheel andere aard is het artikel van Bob de Graaff. Hij schetst in zijn bijdrage hoe na de Vietnamoorlog in Amerika allerlei zogeheten milities en groepen van survivalists ontstonden die zich op een religieuze inspiratie beriepen.

Anton van Renssen en Ton van der Schans hadden een boeiend interview met oud-minister-president (Piet) De Jong. Hij gaf leiding aan zijn kabinet in de tijd dat het Vietnamconflict op zijn hoogtepunt was. De oud-onderzeebootcommandant benadrukt dat het conflict in een wereldomvattende geopolitieke context verstaan dient te worden. Ook uit dit interview blijkt De Jongs zakelijke aanpak van problemen en verschijnselen: je moet er niet over praten, maar ze oplossen.

Schrijnend is de situatie voor christenen in het huidige Vietnam. Uit een artikel van een medewerker van Open Doors blijkt dat er regelrechte vervolgingen plaatsvinden. Nog schrijnender is het feit dat de media hiervoor nauwelijks aandacht hebben.

We hopen dat de onderwijsmensen met de bronnenopdrachten van de onderwijswerkgroep uit de voeten kunnen. Verder treft u de vaste rubrieken en de recensies aan.

Ten slotte wijzen we u in dit redactioneel op de DV te houden jaarvergadering van de VCH op 6 november aanstaande in Amersfoort. U ontving hiervoor in juli al een uitnodiging. We hopen velen van u die dag te ontmoeten.

‘Fold your hand and walk away’

De oorzaken van de Amerikaanse interventie in Vietnam

In de nacht van 6 op 7 februari 1965 voerden Vietcong-strijders een verrassingsaanval uit op een Amerikaanse helikopterbasis in Pleiku in Zuid-Vietnam. Er vielen acht doden en 126 gewonden. Het was niet de eerste aanslag van de Vietcong op een Amerikaanse basis, maar deze keer loog de reactie er niet om. De aanslag was aanleiding voor een langdurige en grootschalige bombardementencampagne op Noord-Vietnam en de komst van duizenden Amerikaanse soldaten naar Zuid-Vietnam. Op het hoogtepunt van de strijd, in 1968, bevonden zich een half miljoen Amerikaanse soldaten in dit land.

- door Rimko van der Maar -

De gevolgen van de Amerikaanse interventie waren verstrekkend. Volgens officiële (en onbetrouwbare) cijfers zijn in totaal ongeveer anderhalf miljoen soldaten en Vietnamese burgers om het leven gekomen en minstens zoveel gewonden gevallen. Grote delen van Vietnam en ook van de buurlanden Laos en Cambodja waren verwoest. In de Verenigde Staten leidde de oorlog, die zo'n 58.000 Amerikaanse soldaten het leven had gekost, tot een diepe maatschappelijke verdeeldheid en een ongekend cynisme over de oprechtheid van de Amerikaanse regering. De reacties op de Amerikaanse interventie in Irak laten zien dat dit cynisme nog niet is verdwenen. Wat betreft de gevolgen voor de internationale verhoudingen, kan worden gezegd dat de VS hun reputatie ver-speelden in andere gebieden in de wereld, zoals in Europa, maar ook in de niet-westerse wereld. ‘Vietnam nam het beeld van een wijs Amerika weg’, heeft oud-minister Max van der Stoep in dit verband ooit gezegd.

Dat de Amerikaanse interventie in Vietnam op zijn minst een foute beslissing was, daarover bestaat nauwelijks nog twijfel. Onlangs zei één van de architecten van de oorlog, oud-minister van Defensie Robert McNamara, in de documentaire *The Fog of War* dat zijn land er nooit aan had moeten beginnen. ‘We were wrong, terribly wrong’, schreef hij ook in zijn memoires. Maar hoe kon het dan toch zover komen?

Vanaf het moment dat de eerste bommen op Noord-Vietnam vielen, hebben journalisten, opiniemakers, historici en politici zich beziggehouden met de vraag wat de oorzaken waren van de Amerikaanse militaire interventie in Vietnam. Sommige verdedigden de officiële visie van de Amerikaanse regering dat de VS een bondgenoot, Zuid-Vietnam, hielpen tegen de agressie van een buurland. Bovendien zou ‘verlies’ van Zuid-Vietnam ten koste gaan van de geloofwaardigheid van de VS en aanleiding zijn voor verdere communistische expansie in de wereld, vooral in Zuidoost-Azië (de dominotheorie). Anderen waren veel kritischer en zochten de oorzaken vooral in Amerika zelf, waar in de jaren vijftig en zestig een dwingend anticommunisme heerste. Politici konden hieraan niet voorbijgaan en stimuleerden de afkeer van het communisme ook om de gunst van de kiezer te winnen. Neo-marxisten presenteerden een nog negatiever beeld: zij meenden dat de verdediging van Zuid-Vietnam paste in het imperialistische streven van de VS naar een mondiaal stelsel van kapitalisme. Het is begrijpelijk dat er verdeeldheid heerst over de achtergronden van de Amerikaanse interventie in Vietnam. De geschiedschrijving van de oorlog staat nog in haar kinderschoenen. Bovendien was de vijftien jaar durende aanloop naar de Amerikaanse interventie in Vietnam een complex proces, dat zich op veel manieren laat interpreteren. Al is het alleen maar omdat niet alleen de Verenigde Staten en Noord- en Zuid-Vietnam, maar ook veel andere landen, zoals China en Groot-Brittannië, hierbij betrokken waren. Het is een geschiedenis van ideologische tegenstellingen, geheime agenda's, politieke intrige en (botsende) ego's. Daar komt bij dat het historisch debat lange tijd vertroebeld werd door moralisme en rancune. Vooral in de jaren zeventig vonden velen het Amerikaanse optreden in Vietnam immoreel en een logische consequentie van het arrogante idealisme en kortzichtige anticommunisme van de Amerikaanse leiders. Later klommen bijvoorbeeld gefrustreerde militairen in de pen om te betogen dat de oorlog gewonnen had kunnen worden als er maar een andere strategie was gevolgd.

De directe aanleiding van het conflict is tamelijk helder. Wie de aanloop naar de Amerikaanse interventie wil begrijpen, moet terug gaan naar de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog. De kern van het ontstaan van het conflict ligt in twee wereldwijde processen die zich in de eerste jaren na 1945 voordeden: de Koude Oorlog en de dekolonisatie van Azië. In het kleine Vietnam botsten deze processen met elkaar. De aanleiding van de Amerikaanse betrokkenheid in het gebied was een oorlog tussen voormalig kolonisator Frankrijk en de

Fransese interventie in Vietnam

Vietminh, dat oorspronkelijk een samenwerkingsverband was tussen verschillende verzetsbewegingen tegen de Japanse bezetting. De Vietminh stond onder leiding van de communist en nationalist Ho Chi Minh, die na de Japanse capitulatie op 2 september 1945 de onafhankelijkheid had uitgeroepen.

Financiële steun

Aanvankelijk bemoeide de Amerikaanse regering van president Truman zich niet met de Frans-Vietnamese oorlog. Na de communistische overname in China in 1949 en het uitbreken van de Korea-oorlog in 1950, kwam hierin echter verandering. De Amerikanen begonnen het conflict te zien als een Koude Oorlogsconflict. Ho Chi Minh werd bestempeld als Stalinist die nauwe banden onderhield met de Sovjet-Unie, hoewel dit land tot dan toe nauwelijks interesse had getoond voor Indo-China. Bovendien werd gevreesd dat een communistisch regime in Vietnam een krachtige impuls zou geven aan het communisme in andere landen in deze regio. De consequentie van deze koerswijziging was dat de beleidsmakers in Washington niet meer inzagen, of wilden inzien, dat de strijd van de Vietminh vóór alles een strijd was voor onafhankelijkheid en tegen de sociale, koloniale ongelijkheid in Vietnam. Concreet hield het in dat de VS overgingen tot erkenning van de zuidelijk gelegen pro-Franse 'Staat Vietnam' en tot aanzienlijke financiële hulpverlening aan de Fransen in hun strijd tegen de Vietminh.

Tevergeefs, zo zou blijken. In 1954 leden de Franse strijdkrachten een pijnlijke en beslissende nederlaag in een strategisch gelegen dal nabij Dien Bien Phu. Vervolgens begonnen in Genève de vredesonderhandelingen en bereikten de moegestreden Franse regering en de 'Staat Vietnam' en de leiders van de Vietminh een akkoord. De Amerikaanse regering, die vanaf 1953 onder leiding stond van president Dwight D. Eisenhower, zag het met lede ogen aan. Niet alleen had zij de Fransen aangespoord de strijd tegen Ho Chi Minh voort te zetten, ook weigerde ze het Akkoord van Genève te ondertekenen. Volgens het Akkoord zou het land tijdelijk verdeeld worden in een noordelijke en een zuidelijke militaire zone langs de 17e breedtegraad. Het idee was dat na een periode van 'hergroepering' van militaire eenheden en bevolkingsgroepen in 1956 algemene verkiezingen in heel Vietnam zouden worden gehouden om te beslissen door welke regering het land zou worden geregeerd. De regering in Washington, die nauwlettend werd gevolgd door anti-communisten in het Amerikaanse Congres, had hier echter weinig vertrouwen en vreesde een communistische overwinning.

De stap waartoe de Amerikaanse regering vervolgens besloot,

was cruciaal voor het ontstaan van het militaire conflict in 1965. Door financiële hulp en militaire training probeerden de Amerikanen in het zuiden een regime te creëren, dat een tegenwicht moest zijn voor het communistische noorden. Leider van Zuid-Vietnam werd Ngo Dinh Diem, een wat zonderlinge figuur, die weinig steun onder bevolking genoot onder meer omdat hij katholiek was en de meerderheid van het zuiden van Vietnam boeddhistisch. Op den duur zou dit een groot probleem worden, maar de Amerikaanse beleidsmakers vonden Diem in 1954 een goede optie, omdat hij zowel een nationalist als een felle anticommunist was, maar ook omdat er geen betere kandidaten beschikbaar waren. Het eerste wat Diem deed, was het afblazen van de geplande verkiezingen met het argument dat vrije verkiezingen onder het communistische regime in Noord-Vietnam onmogelijk waren.

Achteraf is de vraag gerechtvaardigd of het wel zo realistisch was om Zuid-Vietnam zo uitgebreid te steunen. Creëerden de Amerikanen geen luchtkasteel? Met de kennis van nu is het verleidelijk deze vraag bevestigend te beantwoorden, maar er valt ook wat te zeggen voor de Amerikaanse Vietnam-politiek

van de jaren vijftig. De Koude Oorlog hield de wereld in zijn greep, het anticommunisme in de VS was fel en bovendien waren er voorbeelden van interventies tegen communistische bewegingen die succesvol waren geweest, zoals die in Griekenland in 1947. Daar komt bij dat de kosten voor de steun aan Zuid-Vietnam nog te overzien waren. Dat de aanleiding van de toenemende betrokkenheid van de VS een dekolonisatiestrijd was geweest, leek vergeten.

The biggest mess

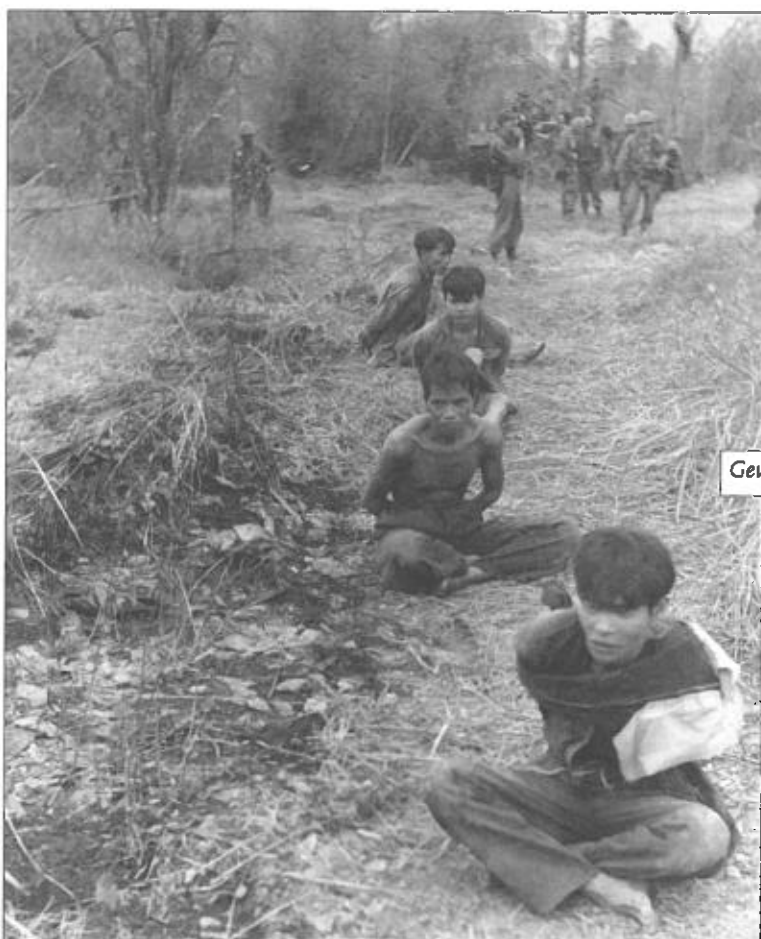
Hoewel de gebeurtenissen in de jaren vijftig voor discussie vatbaar zijn, bestaat er onder historici meer aandacht voor de gebeurtenissen in de jaren zestig. De situatie verschilde toen in twee opzichten van die in de jaren vijftig. In de eerste plaats was, mede op aangeven van het noordelijke Hanoi, in 1960 het Vietnamese Nationale Bevrijdingsfront opgericht. Het front, waarvan de gewapende tak bekend staat onder de naam Viet Cong, wilde het Zuiden 'bevrijden' en het beloofde grootschalige hervormingen en een herenigd en onafhan-

kelijk Vietnam. Noord-Vietnam steunde het Bevrijdingsfront onder meer door via de 'Ho Chi Minh route' manschappen en materieel te leveren. Het Bevrijdingsfront was een succes en tastte het regime van Diem rechtstreeks aan. In de herfst van 1961 had het front de controle over een groot aantal kleine steden, verspreid over verschillende regio's in Zuid-Vietnam. In de tweede plaats werd de politieke situatie in Zuid-Vietnam steeds minder stabiel. In 1963 kwamen de boeddhisten, onder meer gesteund door studenten, in opstand tegen het katholieke regime in Saigon. De tv-beelden van het harde optreden van de politie en van boeddhistische monniken die zichzelf uit protest hiertegen in brand staken, gingen de hele wereld over. Hierdoor ontstond het beeld dat de VS een autoritair, zelfs fascistoïde, regime steunde. Met gekromde tenen zagen Amerikaanse diplomaten en politici de schoonzuster van Diem voor het oog van de camera de zelfverbrandingen vergelijken met 'barbeques'.

De verslechterende situatie in Zuid-Vietnam stelde de Amerikaanse regering voor een dilemma. De Zuid-Vietnamese regering overlaten aan haar lot zou heel waarschijnlijk een communistische overname tot gevolg hebben. Met het oog op de geloofwaardigheid van de VS in de wereld durfde president John F. Kennedy (1961-1963) dat niet aan. De andere optie, meer bemoeienis met het Zuid-Vietnamese wespennest, was nauwelijks beter. Het gevolg was dat Kennedy ging schipperen. Hoewel hij diverse keren stemde tegen plannen voor een grotere betrokkenheid van de VS, groeide het aantal militaire adviseurs tijdens zijn ambtstermijn van enkele honderden naar 16.500. Ook kregen deze adviseurs de bevoegdheid om mee te vechten met de Zuid-Vietnamese strijdkrachten. Typerend voor Kennedy's ambivalente houding was de

Een gevangengenomen Amerikaanse piloot

Gevangengenomen Vietcongstrijders

coup tegen Diem op 1 november 1963 door enkele Zuid-Vietnamese generaals. Weliswaar was Kennedy stilzwijgend akkoord gegaan met deze coup, maar het nieuws dat Diem bij de coup was gedood schokte hem diep en deed hem inzien dat de betrokkenheid van de VS was toegenomen. Een aantal dagen na de coup en drie weken voor zijn dood schreef Kennedy in een interne memo dat de Amerikaanse regering verantwoordelijk was voor het welslagen van de nieuwe regering in Saigon.

De opvolger van Kennedy, Lyndon B. Johnson, leed nog sterker onder het genoemde dilemma. 'I don't think it's worth fighting for and I don't think we can get out', klaagde hij in het voorjaar van 1964 in een telefonisch gesprek met een van zijn topadviseurs. 'It's just the biggest (...) mess I ever saw'. Meer dan bij Kennedy speelden bij Johnson's Vietnam-beleid bovendien binnenlandspolitieke overwegingen mee. Zo zou Johnson in 1964 de problemen in Zuid-Vietnam hebben verwaarloosd, omdat hij meende dat meer betrokkenheid bij de problemen aldaar zijn herverkiezing in november van dat jaar in gevaar kon brengen. Maar ook is betoogd dat Johnson besloot tot ingrijpen omdat hij meende dat conservatieve tegenstanders anders zijn binnenlandse hervormingsplannen voor zijn beoogde 'Great Society' zouden dwarsbomen. Sommige historici gaan nog verder en beweren dat Johnson, gevormd in de machoachtige politiek van Texas, de kwestie-Vietnam zag als een 'proeve van mannelijkheid'. Zo vergeleek hij zijn strategie van geleidelijke escalatie na 1965 regelmatig met het verleiden van een vrouw. 'I'm going up her leg an

inch at the time', zei hij een keer.

Met name het geworstel van Johnson, onder wie de interventie uiteindelijk plaatsvond, heeft de vraag doen rijzen of de oorlog in Vietnam te vermijden was. Want was het inmiddels al niet veel te laat voor terugtrekken? De oprukkende communisten en de verrassingsaanvallen die zij uitvoerden, zouden vroeg of laat beantwoord moeten worden. Bovendien stonden China en de Sovjet-Unie openlijk achter Noord-Vietnam, terwijl het regime in Saigon in eigen land steeds meer gezag verloor. Minstens zo belangrijk was dat terugtrekken in de Amerikaanse pers en voor het Congres bepaald geen punt van discussie was. Zo gezien zou het opgeven van Zuid-Vietnam de positie van Johnson (en zijn 'Great Society') aanzienlijk hebben geschaad. Is het dan niet volkomen begrijpelijk dat Johnson geen andere uitweg zag dan militair ingrijpen?

Poker

Het probleem met deze argumentatie is dat een akkoord met Noord-Vietnam niet zo onrealistisch was als vaak wordt aangenomen. Eind 1964 deed zich bijvoorbeeld een mogelijk-

Er zijn honderden studies beschikbaar die betrekking hebben op de achtergronden van de Amerikaanse interventie in Vietnam. Hieronder volgt een kleine selectie. Zie voor een uitgebreide bibliografie: <http://people.clemson.edu/~eemoise/bibliography.html>

heid voor toen secretaris-generaal van de VN, de Birmees Oe Thant, de Amerikaanse regering liet weten dat Hanoi alsnog bereid was over een oplossing te praten. Weliswaar waren Ho Chi Minh en de zijnen vastbesloten een hereniging van Vietnam te bereiken onder communistische vlag, een oorlog met de VS gingen zij het liefst uit de weg. Hoe klein de kans op succes ook was, het aanbod van Hanoi bood de Amerikaanse regering de mogelijkheid om over een eervolle terugtrekking te praten, bijvoorbeeld in de vorm van een neutraal Vietnam. Maar de Amerikaanse regering wees Oe Thant tot twee keer toe de deur, zonder dat ze wist wat Hanoi te bieden had. Het incident laat zien dat Johnson, zijn ministers en zijn topadviseurs niet alleen sceptisch waren over een diplomatieke oplossing, maar deze ook bewust uit de weg gingen. Ook bondgenoten als Frankrijk, Groot-Brittannië en Canada en prominente Amerikaanse politici en journalisten slaagden er niet in de Amerikaanse regering op dit punt te overtuigen.

Dachten Johnson, zijn adviseurs en de Amerikaanse legerleiding dan dat ze het klusje wel even zouden klaren? Was er sprake van zelfoverschatting, zoals vaak is betoogd? Natuurlijk had men in het Witte Huis veel vertrouwen in de eigen luchtmacht en troepen. Niet voor niets kreeg de opperbevelhebber in Zuid-Vietnam, Generaal William Westmoreland, de vrijheid een offensieve strategie te ontwikkelen, waarbij militaire eenheden het Zuid-Vietnamese binnenland moesten intrekken om de vijand tijdens zogenaamde "search-and-destroy"-missies schade toe te brengen. Maar achter gesloten deuren betwijfelden Johnson en zijn omgeving of de bombardementen Noord-Vietnam klein zouden krijgen. Dat het geen walk-over zou worden, daarover waren de insiders het wel eens. Bovendien wilde Johnson sowieso militair gezien niet al te hoog inzetten in verband met een mogelijke Chinese tegenreactie.

Waarom ging de regering-Johnson dan toch over tot een militaire interventie? Van alle verklaringen die historici hebben gegeven is de volgende het meest overtuigend: zij vreesde dat het 'verlies' van Zuid-Vietnam verlies van prestige en geloofwaardigheid in het buitenland en - minstens zo belangrijk - in eigen land zou betekenen. Niet zozeer omdat Johnson en de zijnen dachten dat het behoud van Zuid-Vietnam van vitaal belang was voor de veiligheid van het Westen, maar omdat zij meenden dat een diplomatiek akkoord na zoveel jaren Amerikaanse betrokkenheid zou worden uitgelegd als gezichtsverlies. Deze beeldvorming wilde de president koste wat kost voorkomen. Hierbij speelde mee dat Washington door de militaire successen van de Vietcong inmiddels in een slechtere onderhandelingspositie was beland dan Hanoi. Na de aanslag op een Amerikaanse basis in Zuid-Vietnam op 7 februari 1965 twijfelde Johnson nog even, maar stortte zich uiteindelijk vastberaden in het militaire avontuur. Het was

uitgerekend voormalig president Eisenhower die Johnson over de streep trok. 'If that level of military commitment is needed', zei Eisenhower in een bijeenkomst op het Witte Huis later die maand, 'so be it'.

De besluitvorming rond de Amerikaanse interventie in Vietnam is een tragisch voorbeeld van hoe kortzichtig en roekeloos het kan toegaan in de top van een natie, in dit geval ook nog eens de machtigste. De regeringen-Kennedy en Johnson bedreven kortetermijnpolitiek, namen ad hoc beslissingen en hoopten - op den duur tegen beter weten in - dat het conflict in Amerikaans of Zuid-Vietnamees voordeel zou worden beslecht. Aan deze illusie kwam pas na drie jaar een eind, toen Johnson bekendmaakte dat de bombardementen voorlopig zouden worden gestopt, waarna de onderhandelingen alsnog konden beginnen. De Amerikaanse militaire interventie eindigde vervolgens pas in 1973. 'There is wisdom in knowing when to stop', schrijft de historicus John Prados, die de aanloop naar de interventie vergelijkt met het kaartspel poker. 'In the strategy of poker, the most skilfull element lies in understanding when to hold your cards, when to bluff, when to fold your hand and walk away'. De Amerikaanse regering blufte en verloor. Ten koste van vele miljoenen doden en gewonden, is de bittere conclusie.

Personalia

Drs. R. van der Maar is aio en promoveert bij het Instituut Geschiedenis van de Universiteit Utrecht op de geschiedenis van de Vietnambeweging in Nederland.

Literatuur

- David L. Anderson, *Trapped by Success: The Eisenhower Administration and Vietnam, 1953-1961* (New York, 1991)
- J.P. Burke en F.I. Greenstein, *How Presidents test reality. Decisions on Vietnam, 1954 and 1965* (New York, 1989).
- W.J. Duiker, *The communist road to power in Vietnam* (Boulder en Oxford, 1996).
- L. Gardner, *Pay Any Price: Lyndon Johnson and the Wars for Vietnam* (Chicago, 1995).
- G.C. Herring, *America's Longest War: The United States and Vietnam, 1950-1975* (New York, 2001).
- M. Hunt, *Lyndon Johnson's war. America's cold war crusade in Vietnam, 1945-1968. A critical issue* (New York, 1996).
- David E. Kaiser, *American Tragedy: Kennedy, Johnson, and the Origins of the Vietnam War* (Cambridge en Londen, 2000).
- S. Karnow, *Vietnam: A History* (New York, 1983).
- F. Logevall, *Choosing War: The Lost Chance for Peace and the Escalation of War in Vietnam* (Berkeley, 1999).
- P.A.J. Meulendijks, *Verschuivende beelden van de Die Bien Phoe-crisis van 1954* (Nijmegen, 2000).
- E.E. Moise, *Tonkin Gulf and the Escalation of the Vietnam War* (Chapel Hill, 1996).
- R. Mann, *A grand delusion. America's descent into Vietnam* (New York, 2001).
- J. Prados, *The hidden history of the Vietnam War* (Chicago, 1995).
- R.D. Schulzinger, *A Time for War: The United States and Vietnam, 1941-1975* (New York en Oxford, 1997).

Tussen macht en moraal

Amerikaanse presidenten en de buitenlandse politiek in Vietnam

Al vanaf het ontstaan van de Verenigde Staten in 1776 beweegt de Amerikaanse buitenlandse politiek zich tussen twee polen: macht en moraal, of anders gezegd: realisme en idealisme. In dit artikel wordt onderzocht welke posities de betrokken presidenten ten aanzien van de oorlog in Vietnam innamen. Eerst wordt het begin van de Koude Oorlog en de doorwerking daarvan in Azië kort geschilderd. Daarna wordt beschreven hoe de opeenvolgende presidenten vanaf Eisenhower tot Nixon hun buitenlands beleid vormgaven en welke positie zij op de schaal van macht en moraal innamen.

- door Evert de Graaf -

De Koude Oorlog betekende een breuk met de tot 1941 geldende norm van isolationisme in de buitenlandse politiek van Amerika. Truman (1945-1953) wist het Congres ervan te overtuigen dat de internationale machtsverhoudingen geen afzijdigheid meer toelieten. Zijn oogmerk was het inperken van de ideologische invloedssfeer van de Sovjet-Unie, de containment-politiek. Op 12 maart 1947 kondigde Truman in een rede voor het Congres een nieuw beleid aan: 'Ik geloof dat de politiek van de Verenigde Staten erop gericht moet zijn om steun te verlenen aan vrije volken, die zich verzetten tegen pogingen om hen te onderwerpen door gewapende minderheden of door druk van buitenaf'.¹ De Truman-doctrine hield in dat de Verenigde Staten op drie terreinen die steun wilden verlenen. Op buitenlandspolitiek gebied door middel van de containment-politiek, op economisch gebied via de Marshall-hulp en op militair gebied met behulp van de in 1949 opgerichte NAVO. Daarmee was de Koude Oorlog een feit.

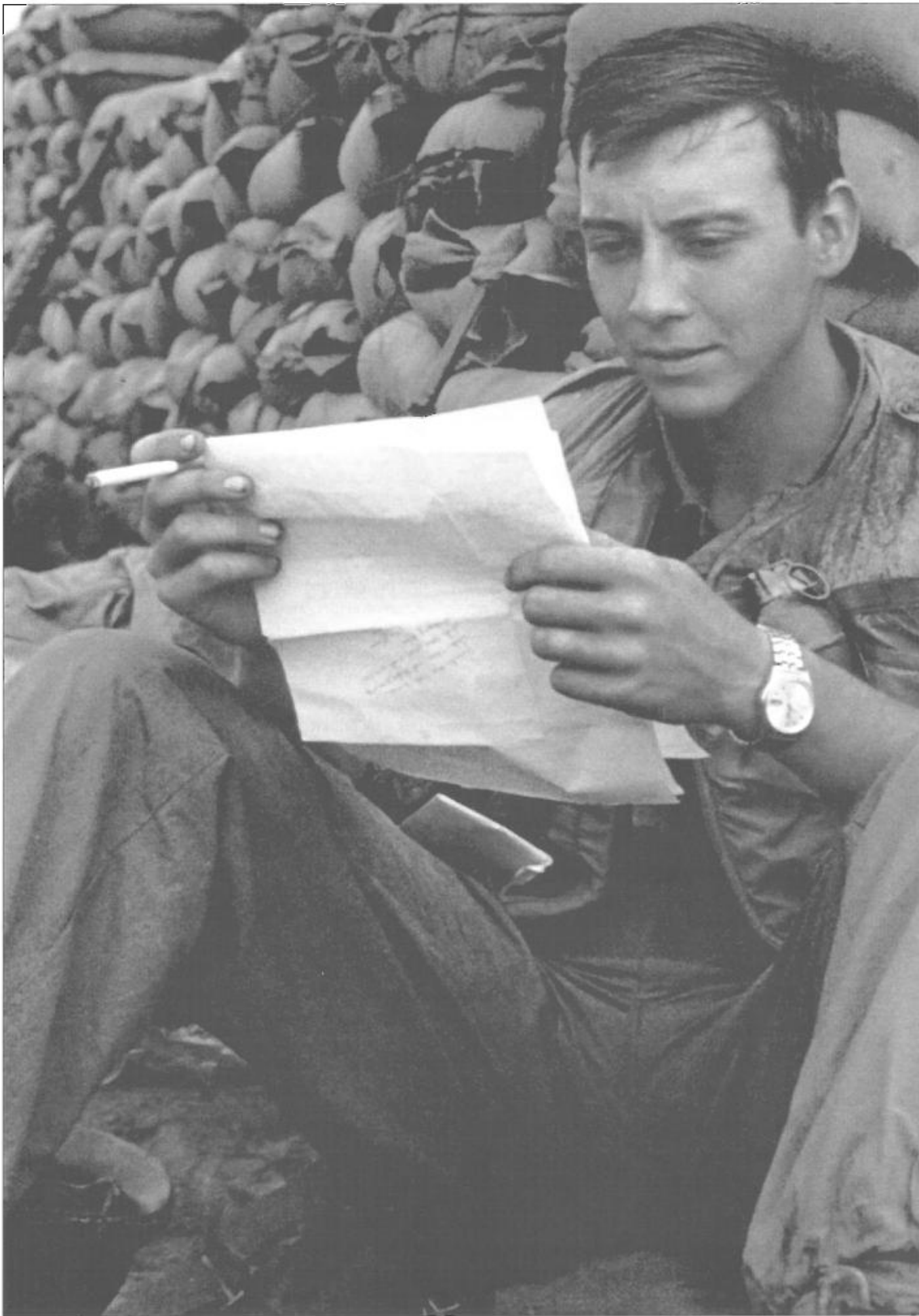
Dit conflict tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten (en hun bondgenoten) breidde zich na 1949, toen China eveneens communistisch werd, uit van het Europese toneel naar de Aziatische en Afrikaanse periferie. Waar deze mogelijkheden zich gedurende de gehele Koude Oorlog in Europa in een patstelling zouden bevinden, namen de conflicten elders aan betekenis toe. Ze kregen een plaatsvervangende betekenis voor het Oost-Westconflict. De Koreaanse Oorlog (1950-1953) was daarvan een voorbeeld. De aanval die het communistische bewind van Noord-Korea inzette op het door de VS gesteunde Zuid-Korea, leek een teken dat de communisten serieus bezig waren met het realiseren van de wereldrevolutie. Ook Vietnam werd inzet van de strijd die de Verenigde Staten tegen dit, vanuit hun perspectief, oprukkende communisme voerden.

Dwight Eisenhower: 1953-1961

In 1952 werd na een periode van 20 jaar weer een republiek in het Witte Huis gekozen: de oorlogsheld Dwight D.

Eisenhower. Hij zette de containment-politiek van Truman voort. Zijn anticommunistische minister van buitenlandse zaken Dulles verkondigde zelfs de theorie van de 'roll back', het terugdringen van het communisme. Eisenhower slaagde er evenwel in weerstand te bieden aan de aanhoudende druk van zowel de Democraten als de Republikeinen om het defensiebudget te verhogen. Hij was diep van de noodzaak overtuigd om met de Sovjet-Unie een gereguleerde manier van coëxistentie te vinden. Hij zag niets in een confrontatiepolitiek van 'brinkmanship', het tot de rand van de oorlog gaan, dat zijn minister Dulles nastreefde. Zo'n politiek zou alleen maar het door hem zo gevreesde militair-industriële complex ten goede komen. Wel ontwikkelde hij de zogenaamde 'dominotheorie', die inhield dat wanneer Zuid-Vietnam zou zwichten voor het communisme, ook andere naburige landen als een rij dominostenen om zouden vallen. Om dit te voorkomen werd Dulles de architect van verdedigingsorganisaties, zoals de ZOAVO (1954) en de CENVO (1958), die aansluitend op de NAVO het rode gevaar in Zuidoost-Azië moesten indammen.

Eisenhower, realist als hij was, wilde aan de ene kant niet als een verkapte isolationist overkomen. Aan de andere kant vroeg hij zich af of het Amerikaanse volk wel bereid was de hoge kosten te dragen die nodig waren om Trumans containment-politiek voor de bescherming van ver verwijderde landen uit te kunnen voeren. De president was ook beducht voor een permanente mobilisatie die de VS in een kazernestaat zou kunnen veranderen. Zo bleef Amerika dan ook afzijdig bij de opstand op 17 juni 1953 in de DDR en in 1956 in Hongarije. De 'roll back'-theorie leek steeds meer een theorie te zijn die in de praktijk niet werkte. Stilzwijgend gingen de beide grote mogendheden ervan uit, dat ze in hun eigen invloedssfeer konden doen en laten wat ze wilden. Hiermee accentueerde Eisenhower dat hij een machtsdenker was, een realist, die inzag dat er aan het machtsevenwicht dat na 1945 was

bereikt, niet getornd moest worden. Gelijkwaardigheid tussen de beide grote mogendheden was het doel waar hij naar streefde.

John F. Kennedy: 1961-1963

Na een zeer spannende verkiezingsstrijd met zijn republikeinse rivaal Nixon, werd John F. Kennedy de eerste katholieke en de jongste president in de geschiedenis van de VS. Al in 1956, toen hij senator was, zag hij in Vietnam 'de hoeksteen van de vrije wereld in Zuidoost-Azië, de sluitsteen, de vinger in de dijk'. Burma, Thailand, India, Japan en zeker Laos en Cambodja zouden volgens hem bedreigd worden wanneer 'de rode vloedgolf van het communisme Vietnam overspoelt'.² Alleen wanneer de Sovjetexpansie werd ingedamd, kon volgens hem Zuidoost-Azië gered worden. Alleen dan zouden de VS overal in de wereld geloofwaardige beschermers van al hun bondgenoten blijven. Het ging Kennedy zodoende om het leiderschap van de vrije wereld.

In Zuid-Vietnam steunde hij de katholieke president Diem. Vice-president Johnson, die in 1961 een kort bezoek bracht aan Diem, noemde hem de 'Winston Churchill van Zuidoost-Azië'. Diem ontpopte zich echter als kampioen van de grootgrondbezitters en veranderde Zuid-Vietnam in een politiestaat. Ondertussen had Kennedy steeds meer speciale eenheden, de 'groene baretten', naar Vietnam gestuurd om Diem te steunen in zijn strijd tegen het in Zuid-Vietnam opgerichte Nationaal Bevrijdingsfront, de Viet Cong (Vietnamese communisten), die door Hanoi werden aangestuurd. Hoewel Kennedy beseftte dat lang niet alle Zuid-Vietnamezen de Amerikanen ondersteunden, dacht hij er niet over om de operaties af te blazen. Hij verfoeide buitenlandse 'appeasement-politiek'. Om effectiever in de internationale politiek in te kunnen grijpen schakelde hij over van de 'massive response' van het Eisenhower tijdperk op de 'flexible response'. Dat hield in dat Amerika op verscheidene locaties kort en krachtig, bijvoorbeeld door middel van guerrilla-acties, kon ingrijpen. Tegelijkertijd oefende hij invloed uit door middel van 'adviseurs'. Waren er in 1960 nog maar 700 adviseurs in Vietnam, in 1963 was dat aantal door Kennedy al uitgebreid tot 16.700. Kennedy, de pragmaticus, realiseerde zich dat de VS de nieuwe landen moesten helpen zichzelf te ontwikkelen, zonder hen te dwingen tot stellingname in

de Koude Oorlog. Hiermee zou Amerika hen voor zich weten te winnen. Dit met machtsmiddelen ondersteunde idealisme van Kennedy, dat inhield dat de VS overal klaar zouden staan waar de vrede bedreigd werd, leidde op den duur tot het debâcle van Vietnam.

President Kennedy beleed weliswaar met zijn mond en soms ook in de praktijk zijn idealistische visie van een vrije wereld, maar in wezen bleken hij en zijn adviseurs koele pragmatici te zijn. Ook zij konden zich niet losmaken van de containment-ideologie. Er mochten geen ontwikkelingslanden 'verloren' gaan, want dat zou ernstig prestigeverlies betekenen voor de VS. Onder Kennedy vond zowel de nucleaire als de conventionele uitbreiding van de strijdkrachten plaats. Met name zijn minister van defensie McNamara was een voorstander van uitbreiding van het nucleaire wapenarsenaal, omdat er sprake zou zijn van een 'missile gap', een achterstand op de USSR. Pas na de Cuba-crisis in oktober 1963, waarbij de wereld op de rand van een Derde Wereldoorlog balanceerde, zag Kennedy in dat op voet van gelijkheid met de Sovjet-Unie onderhandeld moest worden over wapenbeheersing. Daarin was Kennedy zowel een realist als een vredelievende idealist. Aan de realisatie van zijn idealen kwam hij echter niet meer toe. Een aanslag op 22 november 1963 maakte een einde aan zijn leven.

Lyndon Baines Johnson: 1963-1969

Johnson was onder Kennedy vice-president en werd na de aanslag in 1963 ingezworen als president. Hij was een zeer ervaren politicus en gold vooral op het gebied van de binnenlandse politiek als een autoriteit. President Johnson stemde zijn buitenlands beleid af op de binnenlandse behoeften. Johnson was bang dat zijn sociale programma's (Great Society) zouden sneuvelen als hij Vietnam zou verliezen en te 'soft on communism' zou zijn. Hij beloofde het Amerikaanse volk 'kanonnen en boten', een overwinning op de Viet Cong en Noord-Vietnam en goede sociale voorzieningen. Door een 'uitgelokt' grensincident in de Golf van Tonkin op 3 augustus 1964, waarbij twee Amerikaanse torpedobootjagers werden aangevallen door Noord-Vietnamese schepen, kreeg Johnson vrij mandaat van het Congres om de oorlog in Vietnam op te voeren, door onder andere Noord-Vietnamese doelen te bombarderen. Het aantal manschappen, die hun 'tour of duty' moesten vervullen in Vietnam, steeg van 23.000 in 1964 tot 184.000 in 1965. Drie jaar later waren dat er een half miljoen. Johnson trachtte dit echter voor het Amerikaanse volk verborgen te houden en presenteerde zich tijdens de verkiezingsstrijd in november 1964 juist als de politicus die de vrede zou sluiten. Niettemin brachten de miljarden dollars, honderdduizenden tonnen bommen, duizenden gesneuvelde GI's en meer dan een miljoen gesneuvelde Vietnamezen niet het gehoopte licht aan het eind van de tunnel. De publieke opinie in de VS en Europa liet zich niet langer misleiden. In haar ogen waren de legerleiding en de regering onbetrouwbaar: er was sprake van een *credibility-gap*. Naast de politieke oppositie waren het met name studenten en andere jongeren die protesteerden tegen de oorlog in Vietnam en tegen het establishment.

Henry Kissinger en Le Duc Tho tijdens de vredesbesprekingen van 1973

President Johnson stelde aanvankelijk vast dat zijn ambitieuze binnenlandse programma's ondermijnd werden door de onmogelijkheid om zowel een oorlog als zijn dure sociale voorzieningen te financieren. Niettemin wilde hij niet de eerste president zijn die een oorlog verloor. Bovendien overtuigden zijn adviseurs, onder anderen opnieuw McNamara, nu minister van Buitenlandse Zaken, hem er uiteindelijk van dat Zuid-Vietnam niet verloren mocht gaan. Willens en wetens misleidden Johnson en het Amerikaanse volk en werden de oorlogsinspanningen toch opgevoerd. De president toonde zich een machtspoliticus en een 'havik' bij uitstek. In 1968 zag hij in dat de containment-politiek in Zuid-Vietnam faalde en was hij realistisch genoeg om in te zien dat hij niet nog een ambtstermijn moest ambiëren. Volgens Van Rossem presenteerden Kennedy én Johnson zich met hun adviseurs als 'koele pragmatici' en 'meesters van de kosten-batenanalyse', maar waren zij in werkelijkheid gelovigen, 'zo bezeten van de Koude Oorlogsideologie dat zij niet in staat bleken die ideologie aan een kritisch onderzoek te onderwerpen'.³ Johnson was inderdaad een man met twee gezichten: in de binnenlandse politiek een idealist, maar in de buitenlandse politiek een machtsdenker.

Richard M. Nixon: 1969-1974

De republikein Richard Nixon en zijn adviseur Henry Kissinger, later minister van Buitenlandse Zaken, beloofden voortvarend zorg te dragen voor vrede in Vietnam. Ook zij beloofden meer dan ze waar konden maken. Het nutteloze avontuur in Vietnam was bovenal het gevolg, meenden zij, van het Amerikaanse onvermogen een onderscheid te maken tussen wat wel en wat niet wezenlijk was voor de Amerikaanse veiligheid. Zij zagen heel scherp dat de VS veel beter moesten definiëren wat hun werkelijke veiligheidsbelangen waren. De

Amerikaanse buitenlandse politiek moest concreet en pragmatisch zijn, niet globaal en ideologisch. Lang niet elk links regime in de wereld was immers een bedreiging voor de veiligheid. De wereld was veelvormiger geworden en vele landen waren niet zo eenvoudig meer onder te brengen in de categorieën Oost en West. Nixon trachtte daarom de oorlog te beëindigen en de vrede te winnen. Hij herzag de Truman-doctrine in 1969. Met de Nixon-doctrine, die daarvoor in de plaats kwam, gaf Amerika zijn veelomvattende rol als 'politieagent van de wereld' op. Amerika zou zijn bestaande verdragsverplichtingen tegenover bondgenoten nakomen, maar de vrije landen in de wereld konden niet meer in alle omstandigheden op rechtstreekse Amerikaanse hulp rekenen. Amerika zou alleen helpen wie zichzelf hielp. Hier toonde Nixon zich dus een echte *Realpolitiker*. In Vietnam leidde dat tot 'Vietnamisering' van de oorlog. Dat hield in dat de VS zijn troepen geleidelijk zouden terugtrekken met behoud van de noodzakelijke luchtsteun; tevens zou het leger van Zuid-Vietnam versterkt worden. Nixons vredesstreven was evenwel niet bijzonder overtuigend. In de Verenigde Staten kwam hij steeds meer onder vuur te liggen door onthullingen over de vele bloedbaden. Ook bleek Nixon in het grootste geheim aanvallen uitgevoerd te hebben op Laos en Cambodja. Toch werd hij in 1972 moeiteloos herkozen, onder andere op grond van zijn programma 'Peace with honor'. Op het gebied van de buitenlandse politiek waren Nixon en Kissinger zeer actief, zowel Peking als Moskou werden door hen bezocht. Een gunstige ontwikkeling voor hen was dat het geïsoleerde communistische China wegens de groeiende vijandschap met de USSR toenadering zocht tot de VS. Kissinger kon hierdoor een driehoekspolitiek voeren tussen Washington, Peking en Moskou en daarbij de Russen en Chinezen tegen elkaar uitspelen. *Detente* (ontspanning) met Moskou was het gevolg, op voorwaarde dat de USSR

Hanoi zou trachten te overtuigen dat er een akkoord inzake de Vietnamoorlog bereikt moest worden. De gevechten op het slagveld gingen echter onverminderd door, net zoals de morele verontwaardiging hierover, op de spits gedreven door de foto van het negenjarige Zuid-Vietnamese (8 juni 1972) meisje Kim Phuc, dat het slachtoffer werd van een napalm-bombardement. Begin 1973 werden de Noord-Vietnamezen door de zeer zware bombardementen tijdens de kerstdagen eindelijk naar de onderhandelingstafel gedreven en kwamen de Parijse Akkoorden tot stand. Dat betekende de volledige aftocht van de Amerikanen uit Vietnam. Een jaar later kwam Nixon door de Watergate-affaire ten val.

In zijn boek *One of us. Richard Nixon and the American Dream*, beweert Ton Wicker dat Nixon, heel anders dan zijn reputatie het wilde, van nature een vredesstichter was, die gebukt ging onder de ook voor hem onbeheersbare oorlog in Vietnam. De havik Nixon heeft, aldus Wicker, dus nooit bestaan. Om de oorlog te laten beëindigen was hij simpelweg tot alles in staat, zelfs tot het beruchte 'kerstbombardement' van de Noord-Vietnamese hoofdstad Hanoi in 1972.⁴ Nixon wist zijn vrede-lievendheid dus goed te verbergen. Zichtbaar was vooral dat hij in de buitenlandse politiek een typische en meedogenloze machtsdenker was. Hij had een 'grand design' in zijn hoofd, waarvoor hij alles op het spel zette en waarbij ook Moskou en Peking als pionnen op het schaakbord van de internationale politiek werden ingezet.

Gerald Ford: 1974-1977

Ford mocht de uittocht van de Amerikanen uit Vietnam begeleiden. Op 30 april 1975 was de val van Saigon een feit. Zuid-Vietnam werd bezet door de Vietcongstrijders en Noord-Vietnamese troepen. De oorlog had aan 58.000 Amerikanen het leven gekost en aan twee miljoen Noord- en Zuid-Vietnamezen. Zuid-Vietnam werd daarop met Noord-Vietnam herenigd tot een communistische staat. De dominotheorie ging vervolgens inderdaad op: ook

Laos en Cambodja werden communistisch. De oorlog in Vietnam was de langste oorlog die de VS gevoerd hebben en de eerste oorlog die ze op beschamende wijze verloren. De VS hadden een Vietnam-syndroom opgelopen. Militaire interventies waren een tijdlang uit den boze. Sinds Vietnam verlangde het Congres een 'exit-strategie' wanneer er Amerikaanse militairen overzee werden gestuurd. Dat hield in, dat wanneer de doelstellingen bereikt waren, zij zich eervol konden terugtrekken. De belangrijkste les die president Johnson zijn volk bijbracht was dat het erg gemakkelijk was om in een oorlog verzeild te raken, maar vreselijk lastig om er ooit weer uit te komen.

In de korte periode dat Ford in het Witte Huis zetelde, liep hij aan de hand van zijn belangrijkste adviseurs inzake de buitenlandse politiek: Kissinger en Sonnenfeldt. Als pragmaticus volgde hij de uitgezette koers van zijn voorganger Nixon. Wel kreeg hij tijdens zijn bewind kritiek uit de rechtse hoek, waar men van mening was dat de detente politiek ontaard was in éénrichtingsverkeer in het voordeel van de Sovjets. In de verkiezingscampagne van 1976 nam hij afstand van de ontspanningspolitiek toen Ronald Reagan, die zich als Republikeins tegenkandidaat opwierp, soortgelijke kritiek uitte. In deze korte periode fungeerde Ford als overgangspaus en kreeg hij de tijd niet om een eigen stempel te drukken op de buitenlandse politiek.

Conclusie

De vraagstelling van dit artikel luidde: Waarom raakte Amerika betrokken bij de oorlog in Vietnam? Was het macht of moraal? Voor de Amerikaanse beleidsmaker was het niet de keuze tussen macht of moraal, maar een mix van allerlei motieven. Imperialisme, nationalisme (bijv. superioriteitsgevoelens) en pragmatisme speelden eveneens een rol. De containmentpolitiek was zowel een uiting van de idealistische wens het 'vrije Westen' te beschermen, als een gevolg van het Amerikaanse denken in invloedssferen en dominantie. De

Nixon kondigt zijn ontslag aan

landen in de Derde Wereld moesten economisch en politiek op de been geholpen worden. De 'American way of life' was voor hen immers het beste. Tevens moest worden voorkomen dat ze in de communistische invloedssfeer werden getrokken.

Daarbij waren de VS bereid al hun middelen in te zetten. Het hoogstestemde idealisme dat Kennedy in zijn inaugurele rede verwoordde, namelijk dat de VS bereid waren elke last te dragen en elke prijs te betalen om de vrijheid en de democratie in de wereld te verdedigen, ging dan ook gepaard met ostentatief vertoon van macht. De Verenigde Staten wilden vooral aan de USSR en China tonen dat zij politiek en militair gezien in de Koude Oorlog geloofwaardig waren. Daarom stuurde Kennedy 'adviseurs' en troepen; en hielden de presidenten na hem zolang vast aan hun aanwezigheid in Vietnam.

De Verenigde Staten voerden in de jaren zestig en zeventig in de praktijk steeds duidelijker een realistische politiek in Vietnam, waarbij ze hun status als grootmacht aan de wereld wilden demonstreren. Wat echter steeds weer opviel waren de tegenstrijdigheden in hun beleid: isolationistische neigingen, mondiale ambities, internationale verplichtingen en oprechte vredeswil concurreerden daarin met elkaar. De balans hier-tussen verschoof in deze periode, hetgeen duidelijk werd gedurende de oorlog in Vietnam. De idealistische politiek van overcommitment in de jaren veertig en vijftig was in de loop van de jaren zestig veranderd in een realistische politiek van beperkte doeleinden. Dat ging in de eerste helft van de jaren zeventig gepaard met detente tussen Oost en West. Moskou en Peking werden gesprekspartners in de internationale politiek.

Het probleem was echter lange tijd dat geen van de presidenten hun machtscalculatie en hun onwil om Vietnam te 'verliezen' openlijk toegaf. Zij lieten zich allen voorstaan op hun democratische idealen, maar gebruikten die in de buitenlandse politiek als motieven voor de onderdrukking van andere volkeren. Hun oogmerk, de geloofwaardigheid van Amerika en Amerika's idealen in de wereld te demonstreren, werd door het machtsvertoon in Vietnam uiteindelijk juist ondergraven.

Personalia

E. de Graaf was leraar geschiedenis aan het Johannes Fontanus College in Barneveld en is tegenwoordig wethouder voor de ChristenUnie in Putten.

Literatuur

- Irving Bernstein, *Guns or Butter: The Presidency of Lyndon Johnson* (Oxford, 1996).
 Michael R. Beschloss, *De koudste jaren. De wereld op de rand van de afgrond* (Utrecht 1991).
 Reg Gadney, *Kennedy* (Amsterdam, 1983).
 John Robert Greene, *The Presidency of Gerald R. Ford* (Kansas, 1995).

Ter herinnering aan de vermisten

André Kaspi, *Geschiedenis van de Verenigde Staten van Amerika II 1945 – heden* (Utrecht, 1988).

Michael Maclear, *Vietnam. 10.000 dagen oorlog* (Alphen aan den Rijn, 1982).

William Manchesser, *De glorie en de droom. De Verenigde Staten van 1932 tot 1972* (Amsterdam, 1976).

Maarten van Rossem, *De Verenigde Staten in de twintigste eeuw* (Utrecht, 1984).

Maarten van Rossem, *Amerika voor en tegen* (Utrecht, 2002).

J.W. Schulte Nordholt, *Amerika. Spiegel en vergrootglas van het westen* (Baarn, 1976).

Hans Veldman en Willem Post, *John F. Kennedy. De mythe – De ontluistering* (Den Haag, 1993).

Frans Verhagen, *Alle 42 presidenten (1789-2000)* (Amsterdam, 2000).

Ton Wicker, *One of us. Richard Nixon and the American Dream* (New York, 1991).

De Volkskrant, 7 september 1991, 17 november 2000, 22 mei 2004

Veluws Dagblad, 28 april 2000

Noten

1 Geciteerd in: André Kaspi, *Geschiedenis van de Verenigde Staten van Amerika II 1945-heden* (Utrecht 1988), 350

2 Kaspi, *Geschiedenis van de Verenigde Staten van Amerika II*, 470

3 Van Rossem, *De Verenigde Staten in de 20e eeuw*, 249.

4 Ton Wicker, *One of us. Richard Nixon and the American Dream* (New York 1991); *de Volkskrant*, 7 september 1991.*

De Amerikaanse strijders van de Apocalyps

Herhaaldelijk nemen gesecculariseerde West-Europeanen met verbazing kennis van opiniecijfers betreffende religiositeit in de Verenigde Staten: 87 procent van de Amerikanen zegt nooit te twijfelen aan het bestaan van God; 85 procent noemt religie 'zeer of vrij belangrijk'; 74 procent gelooft dat Satan bestaat; en 61 procent meent dat religie een antwoord biedt op bijna alle huidige problemen. Dat sterke geloof betreft ook de eindtijd. Maar liefst 36 procent van de Amerikanen is ervan overtuigd dat de apocalyptische Openbaring naar Johannes letterlijk moet worden opgevat en 17 procent verwacht dat de eindtijd tijdens hun eigen leven zal beginnen

- door Bob de Graaff -

Het sterke geloof in de eindtijd schept een klimaat waarin degenen die menen God 'een handje te moeten helpen' bij het naderbij brengen van de eindtijd of bij het winnen van de laatste strijd tussen de rijken van God en Satan veel aanhang vinden voor hun ideeën. Hoewel zulke stromingen vrijwel altijd hebben bestaan in Amerika sinds de kolonisatie vanuit Europa, is de huidige verschijningsvorm ervan sterk bepaald door twee historische gebeurtenissen uit het recente verleden: de strijd in Vietnam en het eind van de Koude Oorlog met de daarop volgende globalisering.

Zoals na elke oorlog waren er ook na de strijd in Vietnam veteranen die moeite hadden met een terugkeer naar de geordende samenleving. Zij trokken zich terug in de uitgestrekte, bijna onbewoonde gebieden van bijvoorbeeld Montana of Oregon. De voor Amerika ongunstige afloop van de oorlog droeg bij tot afkeer van het politieke establishment, dat in de ogen van veteranen zijn eigen militairen in de steek had gelaten. In dit klimaat ontstonden de zogeheten militias en groepen van survivalists die zich vaak op een religieuze inspiratie beriepen. De rolmodellen waren echter niet uitsluitend ontleend aan de Bijbel.

Zo identificeerden veel militieleden zich met de figuur van Rambo, die zijn oorsprong vond in de in 1972 verschenen roman *First Blood* van David Morell. Bekender dan het boek werd de gelijknamige film die tien jaar later verscheen als eersteling van de Rambo-trilogie. Daarin is Rambo, gespeeld door Sylvester Stallone, een eenzame Vietnam-veteraan die beschikt over een uitgebreid scala aan overlevingstechnieken. Het element van de ondankbaarheid van de Amerikaanse overheid, die tegen de veteraan lijkt samen te spannen, is

duidelijk aanwezig in de film. Wanneer een lokale sheriff hem dwarszit, vaagt Rambo vrijwel een complete stad weg.

Het roman- en filmpersonage Rambo was op zijn beurt gemodelleerd naar de levensechte James 'Bo' Gritz. Hoewel kolonel Gritz, een Vietnamveteraan met tientallen dapperheidsonderscheidingen, zelf nooit tot een militia had behoord, gold hij als 'the godfather of the militias' en was hij rolmodel voor veel militieleden. Gritz leidde in Montana een leefgemeenschap met de veelzeggende naam 'Almost Heaven'. Hij verzorgde daar zogeheten SPIKE-trainingen (Specially Prepared Individuals for Key Events), die door vele duizenden militieleden werden gevolgd en hij voerde veelvuldig het woord tijdens bijeenkomsten van zogeheten Christian Identity-groeperingen.

Meer nog dan de Rambo-boeken en -films vormt de roman *The Turner Diaries*, die William Pierce in 1978 publiceerde onder het pseudoniem Andrew MacDonald, de 'Bijbel' van de militias. Het boek beschrijft een reeks gebeurtenissen in de toekomst, die begint met een revolutie van blanke racisten in 1991, die vervolgens tot een 'all-out war' tussen de rassen leidt en ten slotte tot een wereldwijde nucleaire brand. In de roman ontketent een terroristische groep met de naam The Order een niets ontziende moordcampagne tegen overheidsdienaren en prominente joden. Zij kaapt vliegtuigen, vergiftigt waterreservoirs en pleegt bomaanslagen op overheidsgebouwen. Ten slotte weten leden van The Order het Amerikaanse nucleaire wapenarsenaal in handen te krijgen, waarmee zij verscheidene Amerikaanse steden van de aardbodem vagen om vervolgens de wapens in te zetten tegen doelen in de Sovjet-Unie en Israël. Diverse organisaties en personen hebben de daden van de fictieve Order inmiddels geprobeerd te

Vietnamveteranen

verwezenlijken, waaronder een organisatie die zich ook daadwerkelijk The Order noemde en Timothy McVeigh, de man die in 1995 verantwoordelijk was voor de bomaanslag op een federaal overheidsgebouw in Oklahoma, waarbij 168 doden vielen.

Branch Davidians

In de jaren tachtig van de twintigste eeuw groeide de militiebeweging sterk. Vooral op het door een landbouwcrisis geteisterde platteland ontstonden toen groepen als Posse Comitatus, The Order en the Covenant, the Sword and the Arm of the Lord (CSA). De Posse legde een sterke nadruk op overlevingstactieken. Deze zogeheten survivalists bereidden zich voor op een ineenstorting van de maatschappelijke orde. Zij legden voorraden voedsel, water en andere benodigdheden aan. Ook sloegen zij wapens op en begonnen zich te oefenen in het gebruik daarvan om hun bezittingen en hun levens te kunnen verdedigen als het erop aankwam. De milities zijn dan ook sterk tegen elke poging van de overheid tot inperking van het wapenbezit in de VS. Dit bleek het belangrijkste motief bij de rekrutering van nieuwe leden.

Meer in het algemeen was de militiebeweging sterk gekant tegen elk optreden van de federale overheid. De beweging kreeg dan ook flink de wind in de zeilen toen de federale overheid enkele malen trachtte op te treden tegen wapenopslagplaatsen van milities. Dat leidde tot belegeringen, waarbij het meerdere keren tot schietpartijen kwam. Toen daarbij slachtoffers vielen aan de kant van de survivalists, had de beweging

haar eerste martelaren. Omdat het overheidsoptreden achteraf meermaals incorrect bleek te zijn geweest, sterkte dat de militiebeweging in haar opvatting dat de overheid haar macht misbruikte ten nadele van 'the people'.

Het bekendste voorbeeld van zo'n botsing vond plaats in het voorjaar van 1993 in Waco, Texas. Een geloofsgemeenschap, die zichzelf de Branch Davidians noemde en geleid werd door Vernon Howell, alias David Koresh, meende te leven in het einde der tijden. Deze Branch Davidians gingen ervan uit dat de ondergang van de wereld in maart 1993 zou plaatsvinden. Koresh zelf was ervan overtuigd dat hij een profeet was, die door God was uitverkoren om de ondergang van 'Babylon' in te leiden. Nadat zijn groep een wapenverzameling had aangelegd, trok zij zich terug in een nederzetting in Waco, Texas. De groep werd echter omsingeld door federale agenten. Bij een eerste confrontatie op 28 februari 1993 kwamen vier agenten om en raakten er vijftien gewond. Na een belegering van 51 dagen vielen federale agenten op 19 april opnieuw aan. Daarbij vatte het gebouw waarin de Branch Davidians verbleven vlam en vonden 75 leden van de groep de dood. Pas zes jaar na dato gaf een van de betrokken agenten toe dat de middelen die de overheidsagenten hadden ingezet tot de brand hadden geleid. Het was voor de milities het zoveelste bewijs dat de overheid zich schuldig maakte aan machtsmisbruik en samenzwoer tegen 'the people'. Een van de mensen die daar al snel van overtuigd waren geraakt was Timothy McVeigh, die Waco bezocht tijdens de belegering en er daarna herhaaldelijk terugkeerde. Precies twee jaar na de noodlottige

ontknoping in Waco pleegde hij zijn aanslag op het federale overheidsgebouw in Oklahoma. Wraakneming voor 'Waco' was zijn belangrijkste motief.

'We will kill with love because God is with us'

Al eerder had een spraakmakende confrontatie plaats op 19 april 1985, toen tweehonderd politiemannen een cordon legden rond een complex in Arkansas dat in handen was van The Covenant, the Sword and the Arm of the Lord (CSA), die leefde vanuit een sterk apocalyptische verwachting. Zijn aanhangers meenden dat de terugkeer van de Messias kon worden bespoedigd door de wereld te ontdoen van zwarten, joden en zondaars. Dit illustreert dat een (groot) deel van de militiebeweging zowel een sterk religieus als een uiterst racistisch karakter heeft. Typerend voor het religieuze karakter van de milities is de beschrijving door een rekrut van een van de milities in een kerk op het platteland van Missouri: 'It was extremely religious. There were people standing along the aisles carrying weapons, rifles, a few with pistols. We all stood up and walked to the front of the church in this strange procession. We were told that it was part of the ritual of becoming "God's soldiers" in this "holy war". One of the organizers of the event then mounted the pulpit declaring, "Soon we will be asked to kill, but we will kill with love in our hearts because God is with us".'¹

Het racistische karakter blijkt onder meer uit het feit dat 'Bo' Gritz tijdens de presidentsverkiezingen van 1988 de *running mate* was van Ku Klux Klan-leider David Duke en vier jaar later zelf presidentskandidaat was voor de extreem-rechtse Populist Party, die was opgericht door een leider van de anti-semitische Liberty Lobby.

Kerry Noble, de tweede man van de CSA, die meende een rechtstreekse band met God te hebben, verklaarde achteraf dat zijn organisatie tot doel had de volgende groepen te bestrijden gedurende de eindstrijd: 'The homosexual; the liberal, idolatrous preachers, those officials in high places; the merchants of trade and usury; and all those who refused the word of the Lord. They were the enemy. And so they would have to die... We wanted peace, but if purging had to precede peace, then let the purge begin.'²

De CSA pleegde daarom bomaanslagen op een synagoge en op een kerk die homoseksuelen toeliet en had verder het plan om federale ambtenaren om te brengen. Ook andere milities oefenden zich in gewapende strijd en grossierden in al dan niet elektronische handboeken en video's over het maken van bommen. De militiebeweging wordt thans door velen gezien als de eerste beweging die de intentie had om op grote schaal en eventueel met massavernietigingswapens terreur te bedrijven. Zo legde de CSA een voorraad cyanide aan met de bedoeling waterreservoirs te vergifigen. Net als tien jaar later Timothy McVeigh beraamde zij een aanslag op het federale overheidsgebouw in Oklahoma, al kwam het in dit geval nog niet tot uitvoering. De CSA wilde verder de 'zionistische regering' van de VS ten val brengen en vervangen door een christelijke. Instellingen als de Verenigde Naties en de Wereldbank moesten worden vernietigd. Terrorismedeskundige Bruce

Hoffman stelde daarom eind vorige eeuw dat 'The Christian Patriots do not appear to recognize any of the political, moral or practical considerations that constrain most other terrorist groups from causing death and destruction. There are, in fact, striking parallels between these groups and religiously motivated Islamic Shi'a and messianic Jewish fanatics in the Middle East. All these groups transform abstract political ideologies and objectives into a religious imperative. Violence is not only sanctioned, it is divinely decreed.'³

Een 'do-it-yourself apocalypse kit'

Zoals gezegd was de CSA slechts een van de verschijningsvormen van de militiebeweging. Hoe omvangrijk het ledental van die beweging was en is, is moeilijk te zeggen. Een van de verklaringen daarvoor is haar ideologie, die zich richt tegen aardse gezagsdragers. Daardoor is de beweging gedecentraliseerd en gefragmenteerd. De meeste milities hanteren de principes van cellenbouw en 'leaderless resistance' en tellen slechts tussen de zes en tien leden.⁴ De schattingen over het totale aantal milities liepen rond 1995 uiteen van 224 tot meer dan duizend, verspreid over bijna alle staten van de VS. De Michigan Militia en de Militia of Montana (MOM) sprongen er qua omvang uit met elk 12.000 of meer paramilitaire leden. Het totaal aantal actieve leden van rechts-extremistische groepen in Amerika, waartoe de milities en de *survivalists* worden gerekend, werd enkele jaren geleden geschat op tussen de 50 en 200.000 leden, met een harde kern van tussen de 10.000 en 25.000 personen.⁵

Hoewel delen van de beweging met elkaar in contact staan via het Internet, kortegolfradio, mailinglijsten en dergelijke, is het niet mogelijk gebleken een nationale organisatie tot stand te brengen. Leden van de milities pendelen tussen veteranenorganisaties en rechts-extremistische bewegingen, zoals de Ku Klux Klan, neonazi-organisaties en de milities, en er vindt aldus een kruisbestuiving van elkaars gedachtegoed plaats. De ideeën zijn echter tamelijk diffuus. Delen van de beweging zijn uitgesproken racistisch, maar dat geldt niet voor alle milities en sommige accepteren joden, Latino's en negers als lid. Ook stellen niet alle groepen de christelijke identiteit even centraal. Sommige plaatsen zich op een gewelddadig standpunt, maar andere proberen hun ideeën uitsluitend via media en politici uit te dragen.

Hoewel leden van de milities zich verspreid over de hele Verenigde Staten bevinden, is het uitgestrekte en dunbevolkte Montana bij uitstek een kerngebied van de beweging. Onder de militieleden in die staat leeft de *survivalist*-gedachte sterk. De bewoners van het complex Almost Heaven van Gritz legden er voorraden voedsel en wapens aan met het oog op het volgens hen nakende Armageddon en trinden zich in guerrilla- en overlevingstechnieken. De MOM verkocht bijvoorbeeld een zogeheten 'DIY [do-it-yourself] apocalypse kit' met aanwijzingen voor het bouwen van atoomschuilkelders en aanwijzingen voor de voedsel- en wapenvoorraden die men moest aanleggen.

Veel van deze rechts-extremistische militiegroepen hangen de gedachte van de Christian Identity Movement aan. Deze

leer gaat ervan uit dat Gods wetten op aarde moeten worden gevestigd voordat Hij daar kan terugkeren. Daarbij is niet Israël het beloofde land, maar zijn de Verenigde Staten dat. En niet de joden vormen het uitverkoren volk, maar blanke Amerikanen. Jezus was volgens de aanhangers van de Christian Identity beweging dan ook geen jood, maar een Ariër. Het zogeheten Christian Patriotism voert deze opvattingen nog verder. Aanhangers van dat gedachtegoed menen deel uit te maken van een reeds in gang zijnde strijd op leven en door tussen het Koninkrijk Gods en dat van Satan. Het eerste bestaat uit blanke Angelsaksische christenen en het tweede uit alle niet-blanken. Aangezien Armageddon volgens hen nabij is, moeten zij de agenten van Satan, onder wie de joden, die volgens hen zowel de regering van de Verenigde Staten als de VN beheersen, verslaan. Omdat zij verwachten dat het nieuwe Godsrijk zich zal vestigen in de VS, is er een extra motief om de federale regering, door sommige van de rechtsextremistische groepen aangeduid als de Zionist Occupational Government, aan te vallen. Omdat joden en andere minderheden helpers zijn van Satan, gaan veel van de groepen uit van de gerechtvaardigheid van geweld tegen niet-blanken, wat tot uitdrukking komt in organisatienamen als Aryans of Aryan Warriors. De laatsten duiden alle niet-blanken aan als 'mud people' en hanteren een individueel puntensysteem dat is gebaseerd op het aantal moorden dat een aanhanger weet te plegen op joden, zwarten, federale rechters en politieagenten. De laatste ontwikkeling die de Christian Identity beweging doormaakte is de toenemende invloed van de Dominion geloofsleer, die ervan uitgaat dat blanke christenen de Apocalyps zullen moeten bespoedi-

gen om een eind te maken aan de beproevingen van de Amerikaanse christelijke blanken.

Het hoeft niet te verbazen dat veel leiders van de milities en aanverwante groeperingen geestelijken zijn.⁶ Andere leiders beschouwden zichzelf als door God uitgezonden profeten zoals Willie Ray Lampley, die in november 1995 samen met enkele anderen werd gearresteerd, omdat zij van plan waren geweest met soortgelijke bommen als McVeigh had gebruikt bij de aanslag in Oklahoma ditmaal burelen van mensenrechtenorganisaties, abortusklinieken en homobars op te blazen. Lampley meende dat hijzelf daarbij weliswaar zou omkomen, maar hij zou op de derde dag na zijn dood herrijzen 'and inherit the earth'. Het was niet anders, want 'if you want freedom in this country you are going to have to shed somebody's blood for it'.⁷ Zijn kompaan Larry Crow meende: 'God won't be mad at us if we drop 4 or 5 buildings - he will probably reward us.'⁸

In weerwil van hun gewelddadig karakter konden de opvattingen van de milities rekenen op tamelijk veel sympathie onder de Amerikaanse bevolking. Volgens een Gallup Poll uit 1995, gehouden kort vóór de aanslag in Oklahoma City, meende 18 procent van de ondervraagde Amerikanen dat gewone burgers het recht moesten hebben om zich te bewapenen en zich te verzetten tegen de macht van de federale overheid; acht procent beschouwde de federale overheid als een 'vijand' en vijf procent zei persoonlijk een gewapende opstand tegen die overheid te zullen steunen. In 1992 meende zelfs 53 procent van de volwassen Amerikanen dat de terugkeer van Christus op aarde en de bijbelse profetieën over de aanstaande vernietiging van het kwaad aanstaande waren.

Samenzweringstheorieën

Een ander aspect dat veel van de militieleden gemeen hebben met de Amerikaanse bevolking als geheel is het denken in termen van conspiraties. De Amerikaanse politiek is in haar bestaan gekenmerkt door een cultuur van verdachtmakingen, die de naam 'paranoid style' heeft gekregen.⁹ Deze vorm van politieke paranoia duikt vooral op in tijden van grote onzekerheid en veranderingen. De milities floreerden in een periode waarin ook voor de rest van de Amerikaanse samenleving werd vastgesteld dat 'conspiracy-spinning is a growth industry and this is a boom time', 'that conspiracy theories are everywhere'.¹⁰ Het was de tijd van films en televisieseries als *JFK*, over de samenzwering achter de moord op John Kennedy, *Wag the dog*, over een president die een oorlog begint om de aandacht af te leiden van zijn promiscue gedrag, en de *X-files*, waarin een groot aantal conspiraties de revue passeerde.

Een van de samenzweringen waarin veel militieleden in het laatste decennium van de twintigste eeuw geloofden was de nieuwe wereldorde, die de eerste president Bush op 11 september 1990, aan het eind van de Koude Oorlog, proclameerde zonder daar een duidelijke inhoud aan te geven. Volgens veel militieleden kwam het neer op een overgave aan de Verenigde Naties, die overal ter wereld de soevereiniteit zouden willen uitschakelen en vervangen door één wereld zonder grenzen. Zo droeg een van de milities de naam Police Against the New

Vernon Wayne Howell, alias David Koresh, met zijn zoon Cyrus en zijn toen 16-jarige vrouw Rachel

World Order. Zij werd geleid door Jack McLamb, auteur van *Operation Vampire Killer*, een uitgebreid en in sommige lokale gemeenschappen invloedrijk pamflet, dat ervan uitging dat de Amerikaanse regering en de VN samenzwoeren om de nieuwe wereldorde tot stand te brengen. Gritz noemde vrijplaatsen als 'Almost Heaven' nodig 'if we are not successful in stopping the planned, socialist police state called the New World Order'.¹¹ Televisiedominee Pat Robertson, een van de vooraanstaande figuren in de Christian Coalition, schreef in 1991 een bestseller met de titel *The New World Order*, waarin hij joden en vrijmetselaars als de schuldigen aanwees. Zij zouden eerst de economie onder controle trachten te krijgen en vervolgens de politiek willen globaliseren. Andere conspiraties betroffen vluchten van zwarte helikopters boven Amerika, controle die de Amerikaanse overheid of andere instanties zouden hebben over de hersenen van mensen of over het weer, de registratie van elke creditcardhouder in een satanische database en de aanwezigheid van VN-troepen in de nationale parken van Amerika.

Aan de hand van de milities wordt heel duidelijk hoe de strijd van fanatici het karakter kan aannemen van een *clash of freedoms*. Niet voor niets hebben de milities het woord 'vrijheid' hoog in hun vaandel staan, zoals de Sons of Liberty. De milities verzetten zich tegen tal van bepalingen van de overheid. Hun aanhangers voelen zich in hun vrijheid beknot 'by the laws, regulations, or constitutional law on how to build, or where to place a septic tank, or you can't build this, or you can't build that. The people are just getting fed up because they are handcuffed all the time.'¹²

Keerpunt Oklahoma?

President Clinton diende de militieleden op dit punt na de aanslag in Oklahoma van replek. Op 5 mei 1995 zei hij in een toespraak op de Michigan State University: 'So I say this to the militias and all other who believe that the greatest threat to freedom comes from the government instead of from those who take away our freedom: If you say violence is an acceptable way to make change, you are wrong. If you say that government is in a conspiracy to take your freedom away, you are plain wrong.'¹³

Door de aanslag van McVeigh in Oklahoma liep de sympathie voor de milities terug. De overheid was gealarmeerd en wist nadien diverse terroristische plannen van deze groepen te verijdelen. Er bestaan echter nog steeds zo'n tweehonderd

milities. En de ironie wil dat juist de strijd van de Amerikaanse overheid tegen het islamistisch terrorisme wel weer eens tot een aanwakking van gewelddadigheden van de milities zou kunnen leiden. De vrijheidsbeperkende maatregelen van de federale overheid in het kader van de *war on terror* zouden de milities in de kaart kunnen spelen, net zo goed als de gedachte die al in delen van de Amerikaanse samenleving de kop opsteekt dat de terroristische dreiging waarover de regering in Washington spreekt een conspiratie tegen 'the people' is van diezelfde overheid.

Personalia

Dr. B. de Graaff is universitair hoofddocent aan de afdeling Geschiedenis der Internationale Betrekkingen van de Universiteit Utrecht.

Literatuur

- Irving Bernstein, *Guns or Butter: The Presidency of Lyndon Johnson* (Oxford, 1996).
- Michael R. Beschloss, *De koudste jaren. De wereld op de rand van de afgrond* (Utrecht, 1991).
- Reg Gadney, *Kennedy* (Amsterdam, 1983).
- John Robert Greene, *The Presidency of Gerald R. Ford* (Kansas, 1995).
- André Kaspi, *Geschiedenis van de Verenigde Staten van Amerika 1945 - heden* (Utrecht, 1988).
- Michael Maclear, *Vietnam. 10.000 dagen oorlog* (Alphen aan den Rijn, 1982).
- William Manchesser, *De glorie en de droom. De Verenigde Staten van 1932 tot 1972* (Amsterdam, 1976).
- Maarten van Rossem, *De Verenigde Staten in de twintigste eeuw* (Utrecht, 1984).
- Maarten van Rossem, *Amerika voor en tegen* (Utrecht, 2002).
- J.W. Schulte Nordholt, *Amerika. Spiegel en vergrootglas van het westen* (Baarn, 1976).
- Hans Veldman en Willem Post, *John F. Kennedy. De mythe - De ontluistering* (Den Haag, 1993).
- Frans Verhagen, *Alle 42 presidenten (1789-2000)* (Amsterdam, 2000).
- Ton Wicker, *One of us. Richard Nixon and the American Dream* (New York, 1991).
- De Volkskrant*, 7 september 1991, 17 november 2000, 22 mei 2004
- Veluws Dagblad*, 28 april 2000

Noten

- 1 Geciteerd in: André Kaspi, *Geschiedenis van de Verenigde Staten van Amerika II 1945-heden* (Utrecht 1988), 350
- 2 Kaspi, *Geschiedenis van de Verenigde Staten van Amerika II*, 470
- 3 Van Rossem, *De Verenigde Staten in de 20e eeuw*, 249.
- 4 Ton Wicker, *One of us. Richard Nixon and the American Dream* (New York, 1991); *de Volkskrant*, 7 september 1991

Oud-premier De Jong over Nederland

“De bemoeienis van vond ik

Oud-marineman en oorlogsveteraan Piet de Jong was minister-president van Nederland tijdens het hoogtepunt van de Vietnamoorlog. Zijn buitenlandse politiek was overduidelijk pro-Amerikaans. Want hij was, en is, een Atlanticus. “De Amerikanen hadden, in mijn ogen, een verstandige politiek.” En: “Ik heb me er nooit over verwonderd en ook nooit echt zorgen gemaakt over de ontwikkelingen in de jaren zestig.”

- door Anton van Renssen en
Ton van der Schans -

“Met grote verbazing heb ik de ontwikkelingen in de jaren zestig gade geslagen. U moet bedenken dat ik de hele oorlog op zee ben geweest. Vanaf 1934 was ik maar twee jaar in Nederland geweest. Tot mijn stomme verbazing was het in 1946 hier doodkalm. Iedereen was bezig zijn tuintje netjes aan te harken. Ik kreeg van Nederland een beetje een benepen, kleinburgelijke indruk. Ik had over de hele wereld gezworven en was jaren niet in Nederland geweest. Het was hier na de oorlog allemaal erg bedeesd. Na zo'n diep ingrijpende periode als de Bezetting, had ik meer beroering verwacht.”

“Pas in de jaren zestig begon het hier wat te leven. Dat begon al toen ik op Defensie zat, aan het begin van de Vietnamkwetsie halverwege de jaren zestig. Maar toen ik in 1967 minister-president werd, kwam de zaak echt tot leven met die studentenprotesten. Toen dacht ik: ‘Ha, ha, Nederland komt in zijn pubertijd. We zijn aan het opgroeien en dit zijn de eerste verschijnselen.’ Ik vond ze nooit zo erg, die Kabouters en provo's. Ik heb deze ontwikkelingen ooit aangeduid als ‘een vleugle parfum in de spruitjeslucht.’ Ik heb me er nooit over verwonderd en ook nooit echt zorgen gemaakt over de ontwikkelingen in de jaren zestig. In die tijd werden we juist lid van de Europese Gemeenschap en van de NAVO. Ook daaruit bleek dat de benepenheid er wat afging.”

“Het is wel te verklaren waarom het juist toen begon te gis-

ten. Nederland had de wederopbouw achter de rug en alles was min of meer op orde. Het was de tijd dat alle partijen hun uitgangspunten herijkten. Als minister-president heb ik in het kabinet wel eens gesproken over hoe je gezag moet handhaven. Ik had mijn hele leven niet anders gedaan. Je moet, wanneer je met moeilijkheden wordt geconfronteerd, direct bepalen waar je mee te maken hebt. Als het een stel reischoppers zijn, moet je snel en hard ingrijpen. Maar als je concludeert dat demonstranten een punt hebben, moet je gaan praten. Wanneer je dat niet doet, escaleren en verharderen de standpunten. Dat leidt tot niks en dan krijg je alleen maar conflicten.”

“De studenten die eind jaren zestig protesteerden hadden een punt. Ze waren zeker niet helemaal onredelijk. De verhouding tussen studenten en hoogleraren was veel te ouderwets. Ik heb de heer Veringa, minister van Onderwijs in het kabinet, ook steeds gesteund in zijn onderwijshervormingen. De bezetting van het Maagdenhuis vond ik helemaal niet erg. Ik dacht: laat ze maar rustig zitten en met elkaar praten. Tót-

Van onderzeebootcommandant tot minister-president

Petrus Josef Sielse (Piet) de Jong was premier tijdens het hoogtepunt van de Vietnamoorlog van 1967 tot 1971. Hij werd op 3 april 1915 geboren in Apeldoorn en trad in dienst bij de Koninklijke Marine. In 1934 vertrok hij uit Nederland voor dienst in Oost- en West-Indië als luitenant ter zee. Hij voer van 1935 tot 1947 op een onderzeeboot, waarvan hij sinds 1944 commandant was. In april 1946 keerde hij na een afwezigheid van twaalf jaar terug in Nederland. Hij werkte daarna bij de Marinestaf van het ministerie van Marine en was daarna twee jaar commandant van Hr. Ms. Fregat De Zeeuw. Hij werd vervolgens stafofficier bij de Allied Commander-in-Chief Channel in Portsmouth, Verenigd Koninkrijk. Vanaf 1958 was De Jong commandant van Hr. Ms. Onderzeebootjager De Gelderlander. In 1959 werd hij door KVP-voorman naar Den Haag gehaald. Hij werd er staatssecretaris van Marine in het kabinet-De Quay. Daarna was hij minister van Defensie in de kabinetten Marijnen, Cal's en Zijlstra. Van 5 april 1967 tot 6 juli 1971 was hij minister-president en minister van Algemene Zaken van het kabinet-De Jong. Na zijn premierschap werd hij lid van de Eerste Kamer en vanaf 1972 voorzitter van de senaatsfractie van de KVP.

ijdens de Vietnamoorlog:
**Amerika met Vietnam
terecht”**

dat ze de administratie van de universiteit ook binnengingen. Toen was het voor mij afgelopen, want daarmee brachten ze het hele bestuursapparaat tot stilstand. Toen heb ik ingegrepen.”

“Het anti-militarisme heb ik nooit als een bedreiging gezien. In ieder land had je van dat soort warhoofden. Ze onderschatten de gevaren van het communisme in die tijd. Je kon ook niet zomaar uit de NAVO stappen, zoals iemand als mevrouw Ien van den Heuvel van de Partij van de Arbeid wilde. Ze wilde in plaats daarvan samenwerken met Oost-Duitsland. Die was volstrekt zonder kennis van zaken. Toch kun je het veel van die mensen niet kwalijk nemen, want ze beschikten niet over alle informatie. Ze waren heel serieus, maar ze beseften niet dat die communisten er wel degelijk op uit waren om heel Europa in te pikken. Natuurlijk waren er ook verstandige mensen die bezwaar hadden tegen militaire macht. En ook die hoofdkabouter, Roel van Duyn, was een heel aardige man. Alleen had hij een paar van die rare ideeën. Maar goed, daar zijn er wel meer van.”

“Voor mij lagen de protesten tegen de Vietnampolitiek van de Amerikaanse regering in dezelfde lijn als andere maatschappelijke protesten. Nederland was gewoon nog niet zo ver gegroeid, ook al deden we inmiddels mee met de NAVO en waren we lid van de EEG. Maar om Vietnam te kunnen begrijpen, moet je je verder verdiepen in internationale zaken. Voor mij was de onderliggende, wereldwijde, militaire, politieke,

strategische situatie van doorslaggevend belang. Om die te begrijpen moet je beginnen met de verhoudingen tussen de continenten. Dat gold Amerika, de Sovjet-Unie en ook China. Nu hadden de Amerikanen in mijn ogen een verstandige politiek, een soort tweesporenbeleid. Aan de ene kant deden ze aan containmentpolitiek. Dat zag je aan de contacten met Zuid-Korea, Japan, de Filippijnen, Thailand, Vietnam, Pakistan en de NAVO. Het andere spoor had te maken met culturele en economische contacten. Dat bezorgde hen een goede verstandhouding met China.”

“De meeste mensen hadden het tijdens de hele Vietnamkwestie nog over China als de slapende reus. Maar in 1964 had China de eerste atoombom tot explosie gebracht. Dat veranderde de hele situatie in een klap. Vanaf dat moment was die reus klaarwakker. Het land was op weg een grootmacht te worden. Ik was in die tijd op bezoek bij de Amerikaanse Minister van Defensie, Robert McNamara. Hij meende dat het in Vietnam erom ging duidelijk te zijn tegenover China. Amerika wilde duidelijk maken dat het zich zou verzetten als China kleinere buurlanden zou proberen te overheersen. Dezelfde reden, zei hij, had voor Amerika meegespeeld om zich in 1954 na Dien Bien Phu in Vietnam te mengen. Maar dat leek mij toen wat gezocht.”

“Toch hebben de Amerikanen in mijn ogen, maar achteraf praten is altijd makkelijk, de zaak niet goed aangepakt. Hun fout is dat ze in Vietnam niet direct hun volle kracht hebben

Van buitengaats naar binnenhof

Biografie over P.J.S. de Jong van Jan Willem Brouwer en Johan van Mierenboer

Veel Nederlanders herinneren zich oud-premier P.J.S. de Jong als “Pietje de Jong”. In dit verkleinwoord klinkt absoluut geen geringschatting of zelfs *dédain* door. Het refereert aan het kleine en tengere postuur van de onderzeebootcommandant. Want het is een gegeven dat velen zich ook herinneren van De Jong. In de Tweede Wereldoorlog stond hij letterlijk en figuurlijk zijn mannetje onder zee.

Opvallend is dat de schrijvers De Jong als een, zo niet als dé meest succesvolle minister-president van Nederland beschouwen. De Jong zei zelf van zijn kabinetsperiode dat hij “slechts op de winkel paste”. Deze relativering is bedrieglijk. Want zijn kabinet heeft gedurende één van de meest roerige perioden uit onze recente geschiedenis, namelijk die van ongekende politieke en maatschappelijke onrust van de jaren zestig, de volledige vier jaar vol-gemaakt. Het was de periode die dit cursusjaar onderwerp is van het centraal schriftelijk eindexamen van het voortgezet onderwijs. De periode ‘Vietnam’ is namelijk nauw verbonden aan ‘de jaren zestig’, de periode waarin de Nederlandse samenleving diepgaande wijzigingen onderging. In de turbulente tijden van de jaren zestig vond de eerste Molukse gijzeling en de beruchte Maagdenhuisbezetting plaats en werd de Amsterdamse burgemeester Van Hall ontslagen.

We kunnen zelfs stellen dat in de reacties op de Vietnam-oorlog zich de ontwikkeling van de Nederlandse samenleving en politiek afspiegelt, zoals de opkomst, politisering en radicalisering van de jeugd- en studentencultuur, de groeiende maatschappelijke en parlementaire betrokkenheid bij internationale aangelegenheden en de opkomst van nieuwe massamedia.

In Nederland groeide in die tijd de oppositie tegen de Amerikaanse inmenging in Vietnam, ook in de regeringspartijen. In juni 1967 wilde de KVP-fractie een motie indienen waarin de regering werd gevraagd van Washington te eisen dat de bombardementen op Noord-Vietnam gestaakt zouden worden. Radicalere moties van de PvdA deden eveneens de ronde. Het standpunt van De Jong was duidelijk: wel begrip voor de oppositie tegen het Amerikaanse Vietnam-beleid, maar geen afkeuring. De ingediende KVP-motie (een regeringspartij!) werd weliswaar met meerderheid van stemmen aangenomen, maar De Jong en zijn minister van Buitenlandse Zaken, Luns, wisten deze dermate af te zwakken dat deze vrijwel betekenisloos werd. Met veel handigheid en nuchterheid wist De Jong ook andere moties en acties die een duidelijke afkeur inhielden ten opzichte van het Amerikaanse Vietnambeleid om te buigen naar ‘oproepen’ aan Amerika ‘het zoeken naar een vreedzame regeling’ te bevorderen.

De roerige jaren zestig

Voor veel Nederlanders zijn de rebellerende en anarchistische provo's het symbool van de roerige jaren zestig. In de herinnering is de provo een lange, jonge van de straat die op kosten van de staat vegeteert. In feite kon iedereen provo zijn, van gymnasiast tot moeder, van werkloze tot onderwijzer. Provo stond daarmee voor een decennium van grote verschuivingen. Oude zekerheden verloren voor velen hun waarde. Economische groei, toenemende welvaart en technologische innovaties. De vondst van aardgas in Groningen betekende een geweldige economische opsteker. De jaren van bezuinigingen waren voorbij, de wederopbouw was voltooid. De werknemers kregen opslag en de vrije zaterdag werd ingevoerd. Deze welvaart leidde tot consumentisme, maar ook tot ontkerkelijking en ontzuiling. De kerkelijkheid nam af. In 1958 was 76% van de Nederlanders lid van een kerkgemeenschap, in 1966 was het aandeel al gedaald tot 64%, in 1970 tot 61% (en in 1980 bedroeg het percentage nog maar 50%). In de jaren zestig nam de televisiedichtheid daarentegen juist sterk toe (in 1959 waren 500.000 gezinnen met tv, in 1961 al 1 miljoen). De media werden mondiger, en de burgers evenzeer.¹

Jongeren liepen storm tegen het traditionele politieke bestel dat gedomineerd werd door confessionelen en sociaal-democraten. Verder was het voor hen ook niet meer vanzelfsprekend om trouw aan de Verenigde Staten te zijn, terwijl dat voor ouderen nog wel het geval was. Provo werd de manifestatie van de 'opstand tegen het gezag' dat zich rond het midden van de jaren zestig afspeelde. De rookbom tijdens het huwelijk van prinses Beatrix met Claus von Amsberg in 1966 was daarvan een voor velen schokkend voorbeeld. Dankzij de toegenomen welvaart en de nieuwe 'Mammoetwet' (1968) in het onderwijs stroomden de universiteiten vol. Nieuwe politieke denkbeelden, muziek en televisie waren bepalend voor de totstandkoming van een nieuwe jongerencultuur. Deze jonge generatie protesteerde tegen de overgeleverde gezagsverhoudingen.²

De historicus James Kennedy geeft in zijn boek *Nieuw Babylon in aanbouw* een verklaring voor de metamorfose die Nederland onderging. Volgens hem waren het niet de jongeren, de uitdagers, maar de uitgedaagden, de behoedzame groep gezagsdragers in Nederland, die gedrag mogelijk maakte, en zelfs stimuleerde, dat in andere landen niet zou worden geduld. Deze elites hielden, ook tijdens de jaren zestig, hun bestuursmacht, maar reageerden zwak op veranderingen. Volgens Kennedy geloofden zij namelijk in de onvermijdelijkheid van verandering. Bovendien waren de Nederlandse elites nauwelijks in staat tot machtsvertoon in een verdeeld land waar geen politieke of godsdienstige stroming een meerderheid kon bereiken.

Politiek gezien werd de verandering duidelijk door het einde van de parlementaire meerderheid van de confessionele partijen vanaf 1967. De belangrijkste impuls voor het debat over staatkundige vernieuwing kwam van D'66. Deze in het voorjaar van 1966 opgerichte partij kwam met voorstellen voor een gekozen minister-president en voor invoering van een districtenstelsel. De PvdA en de in 1968 opgerichte PPR namen deze thema's over en dienden hierover samen met D'66 initiatiefvoorstellen in. Andere partijen, zoals KVP, ARP, CHU en VVD, wilden veel minder ver gaan. Het door hen gesteunde kabinet-De Jong stelde wel in 1967 een Staatscommissie in (de commissie-Cals/Donner), maar dat leverde weinige concrete veranderingen op. Indirect was er echter wel degelijk sprake van verandering, bijvoorbeeld doordat partijen hun interne democratie verbeterden en door een andere relatie tussen kiezers en gekozenen. Ook werd in deze periode het "gedoogbeleid" ten aanzien van pornografie, abortus, drugs en euthanasie geïntroduceerd.³

ingezet. Door zich steeds een beetje meer in te zetten, gaven ze de tegenpartij steeds de kans zich daarop in te stellen. Daardoor escaleerde het conflict. Uiteindelijk heeft dat veel meer inzet gekost en menselijk leed veroorzaakt dan wanneer ze vanaf het begin krachtig hadden ingegrepen. De les die ze toen geleerd hebben, heeft generaal Powell in de eerste Golfoorlog toegepast: toen heeft Amerika eerst een grote overmacht opgebouwd en daarna hebben ze Irak pas uit Koeweit verdreven."

"De onderliggende, wereldwijde, militaire, politieke, strategische situatie was in de Vietnamkwestie voor mij van doorslaggevend belang. En die is nog steeds hetzelfde, alleen ernstiger. We moeten ervoor zorgen dat Europa een wordt en krachtig. Voor Europa en voor Nederland is het daarom van belang goede betrekkingen te onderhouden met Amerika én met Rusland. Ik ben nog steeds een Atlanticus, want Amerika is een heel groot en heel belangrijk land. We kunnen op een heleboel punten niet met hun beleid eens zijn, maar op basale punten moeten we tot een vergelijk komen. Maar goed, Amerika's betrokkenheid bij Vietnam vond ik terecht. De manier waarop Amerika dat deed, dat is punt twee. Daarover kun je van mening verschillen."

"Het Vietnambeleid van mijn kabinet kenmerkte zich dan ook door een basale steun aan Amerika. Ik was het eens met zijn containmentpolitiek. Die was succesrijk. China probeerde via Vietnam op die politiek in te breken."

"Het Vietnambeleid is niet echt beïnvloed door maatschappelijke organisaties als kerken en vredesorganisaties. Natuurlijk heeft het anti-Amerikaanse invloed gehad op sommige mensen. Je kon voor weinig geld een anti-Vietnamdemonstratie laten organiseren. Ook van de media kregen we veel kritiek vanwege onze pro-Amerikaanse houding. De media waren in die tijd allemaal links. Ze noemden zich 'geëngageerd' – dat is een deftige term voor 'partijdig'. Ik heb wel naar die kritiek geluisterd en zou er ook wat mee hebben gedaan als die hout sneed. Maar dat deed 'ie meestal niet. Ik heb in die jaren nooit iemand iets horen zeggen over de opkomst van China, maar uiteindelijk was de opkomst van China veel belangrijker dan de rol van de Sovjet-Unie in deze kwestie."

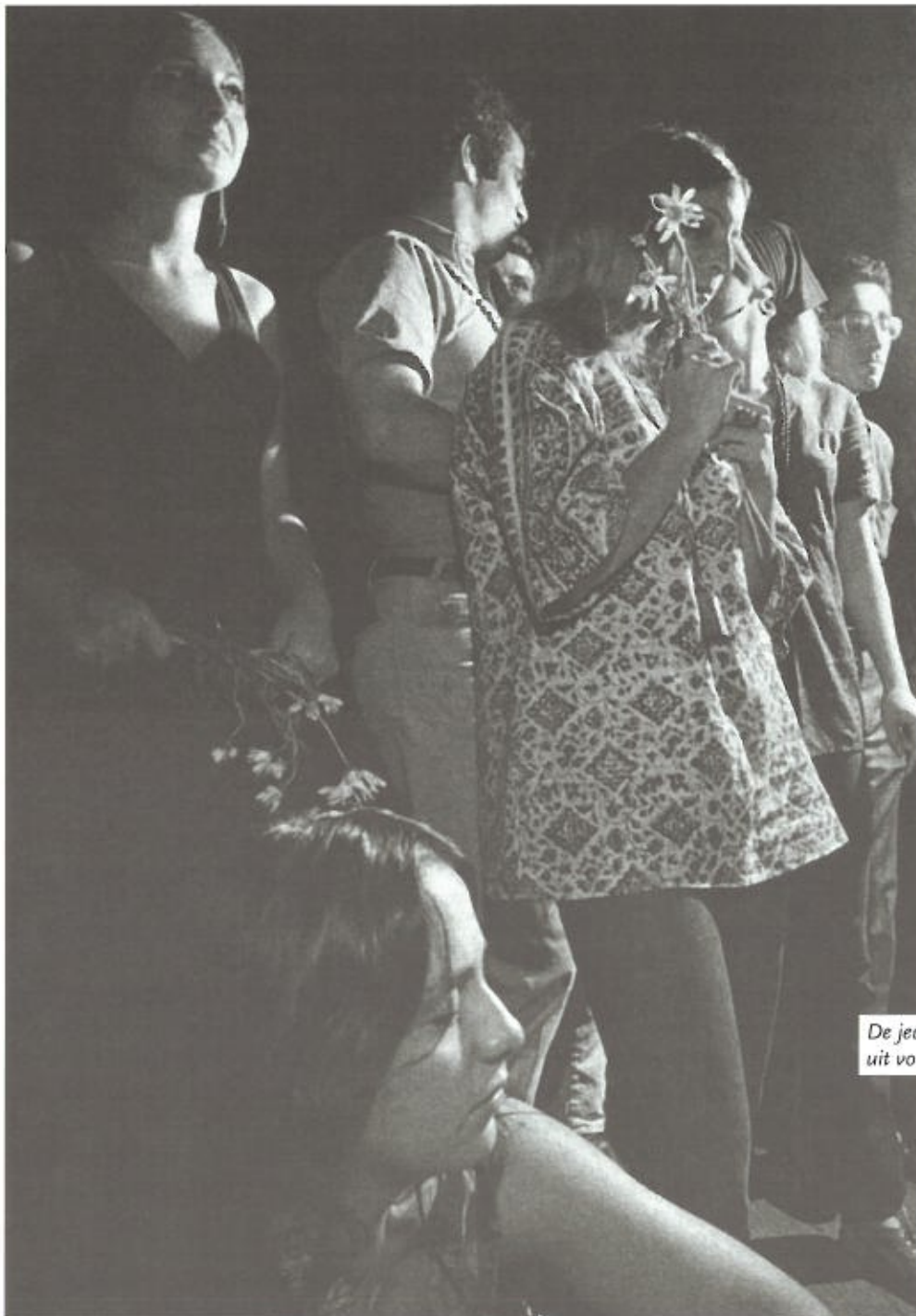
"Door Vietnam en de misstanden in die oorlog is zeker het anti-Amerikanisme in Nederland gegroeid, vooral onder jongeren. Maar voor mij is kritiek op een beleid nooit reden

geweest een land af te schrijven. Zelfs het beleid van Bush, waar ik het bepaald niet mee eens ben, is voor mij geen reden om Amerika als land weg te zetten. In de wereld is Amerika een hele grote speler en die kun je niet afdoen omdat er een paar mensen aan het hoofd staan die je niet leuk vindt. Die pro-Amerikaanse houding leefde destijds onder het grootste deel van de bevolking in de jaren zestig. De Amerikanen waren tenslotte onze medebevrijders. De meeste mensen waren hen dan ook vooral dankbaar. De pro-Amerikaanse houding van de regering werd in de samenleving uiteindelijk breed gedragen.”

“Nooit ben ik anti-communist geweest. Wel was ik tegen de communistische léér. Veel mensen bestreden wel die leer, maar zagen de Sovjet-Unie niet echt als een bedreiging. Dat was niet terecht, want zonder twijfel zou Rusland na de oorlog zouden ze meer landen in Europa hebben bezet als de NAVO daartegen niet was opgericht.”

Noten

- ¹ Vgl. J.W. Becker en R. Vink, *Secularisatie in Nederland, 1966-1991: de veranderingen van opvattingen en enkele gedragingen*. Sociale en Culturele Studies 19 (Den Haag 1994).
- ² Vgl. Niek pas, *Imaazje. De verbeelding van Provo 1965-1967* (Amsterdam 2003).
- ³ Vgl. James Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig* (Amsterdam 1995).

De jeugd spreekt zich uit voor de vrede

Christenvervolging in Vietnam

Vietnam staat op de vierde plaats van Open Doors Ranglijst Christenvervolging. Niet alle 85 miljoen Vietnamezen zijn etnisch Vietnamees. Ruim tien procent van de bevolking behoort tot een etnische minderheid en daar vinden we de meeste christenen. De meesten leven in stamverband in de bergen, de zogenaamde Montagnards.

- door Jenö Sebök -

De Montagnards worden al tientallen jaren gediscrimineerd door de 'echte' Vietnamezen. Dat was al vóór de Vietnamoorlog. Omdat de Montagnards fel anticommunistisch waren, kozen zij vaak de kant van de Amerikanen. Zij worden wel Amerika's vergeten bondgenoten genoemd. Dat heeft allen maar bijgedragen tot hun vervolging. De pakweg vijftig procent Montagnards die christen zijn, worden dubbel vervolgd, om etnische maar ook om religieuze redenen.

Regenwoud

De bergstammen worden op allerlei gebieden gediscrimineerd. Toegang tot medische en onderwijsvoorzieningen is voor hen zeer beperkt. Velen zijn verdreven van hun land omdat etnische Vietnamezen hun grond willen gebruiken om koffie op te verbouwen. De regering steunt dat beleid. Veel van hun land verdreven Montagnards zwerven nu doelloos door het regenwoud, of zijn de grens over gevluht naar Cambodja. Velen zijn alweer teruggestuurd, maar een aantal heeft asiel gekregen in de Verenigde Staten, waar zij de Montagnard Stichting (The Montagnard Foundation Inc.) hebben opgericht. Deze stichting neemt woorden als genocide in de mond. Misschien iets overdreven, maar duidelijk is wel dat veel Montagnards de laatste jaren van kommer en ellende zijn omgekomen. De mensenrechten worden op grove wijze geschonden, maar dat wordt niet of nauwelijks aan de kaak gesteld door andere landen. Dat komt doordat diplomaten zich laten misleiden door de praatjes van de Vietnamese overheid of doordat ze de goede handelsbetrekkin-

gen van hun land met Vietnam niet op het spel willen zetten.

Rond Pasen van dit jaar heeft de Vietnamese overheid wel héél hard toegeslagen. De Montagnards waren van plan om op 10 april massaal vreedzaam te demonstreren in een aantal hoofdsteden van hun provincies. Daar had de overheid lucht van gekregen. Ze had haar maatregelen getroffen om de Montagnards te verhinderen dat zij de steden zouden bereiken. Militairen in

burger, maar wel gewapend, alsmede vrijgelaten gevangenen, voor de gelegenheid door de overheid bewapend, wachtten de bergbewoners op. Er werd grof geweld gebruikt om de Montagnards, die op oude landbouwtrekkers of bromfietsen de bergen afdaalden op andere gedachten te brengen. De ongewapende Montagnards hadden de keus tussen vluchten of met stenen naar de aanvallers te gooien. Een ongelijke partij. Hun lijken en gewonden werden meteen opgeruimd, de bloedvlekken

Geheime doopdienst in de bergen

van de straten gewassen en de kapotte trekkers en bromfietsen werden weggesleept.

Er zijn nog erg veel vermisten. Leider Kok K'sor van de Montagnard Stichting beweert dat veel vermisten dood zijn en dat onderzoek zal uitwijzen dat minstens vierhonderd mensen hun leven hebben verloren. Bij Open Doors vreest men dat hij wel eens gelijk kon hebben.

De betoging rond Pasen dit jaar was niet de eerste protestmars van de Montagnards. Begin 2001 waren er ook al massale demonstraties geweest. Ook die protesten vielen niet goed bij de Vietnamese overheid, die sindsdien de Montagnards nog harder aanpakt. Zo werden meer dan 750 kerken in de provincies Dak Lak en Gia Lai gesloten. Nu zijn in deze twee provincies nog slechts elf protestantse kerken open, maar de leden worden even hard vervolgd als leden van illegale kerken.

Godsdienstvrijheid

Vietnam verdient zijn vierde plaats op de ranglijst van Open Doors niet alleen door de Montagnards te vervolgen. Eigenlijk worden alle christenen vervolgd en gediscrimineerd. Een kleine tien procent van de bevolking is christelijk, verdeeld

over katholieken, protestanten (evangelischen), onafhankelijke huiskerken en pinksterkerken. Alleen de katholieken en de protestantse kerk van Vietnam (Tin Lanh) zijn erkend. Maar ook erkenning geeft weinig godsdienstvrijheid. De kerken worden streng gecontroleerd en aan banden gelegd. En het wordt nog erger. Op 15 november 2004 wordt een nieuw decreet van kracht, waarin de vrijheid van de zes erkende religieuze groeperingen nog verder beperkt wordt. Behalve de katholieken en de protestantse Tin Lanhkerk zijn ook de boeddhisten, de islam en de Cao Dai en Hoa Hao erkend. Het nieuwe decreet bepaalt dat de erkende godsdiensten eerst toestemming moeten vragen aan de overheid voordat ze een religieuze bijeenkomst organiseren. Ook om buiten de eigen

thuiskerk te preken, moet toestemming gevraagd worden. Alle activiteiten moeten geregistreerd worden bij plaatselijke overheden en elk bijkomend initiatief vereist toestemming van de Vietnamese regering. Ook de aanstelling van geestelijken door een buitenlandse instantie, zoals het Vaticaan, kan alleen met voorafgaande toestemming van de Vietnamese regering.

Kaderopleidingen

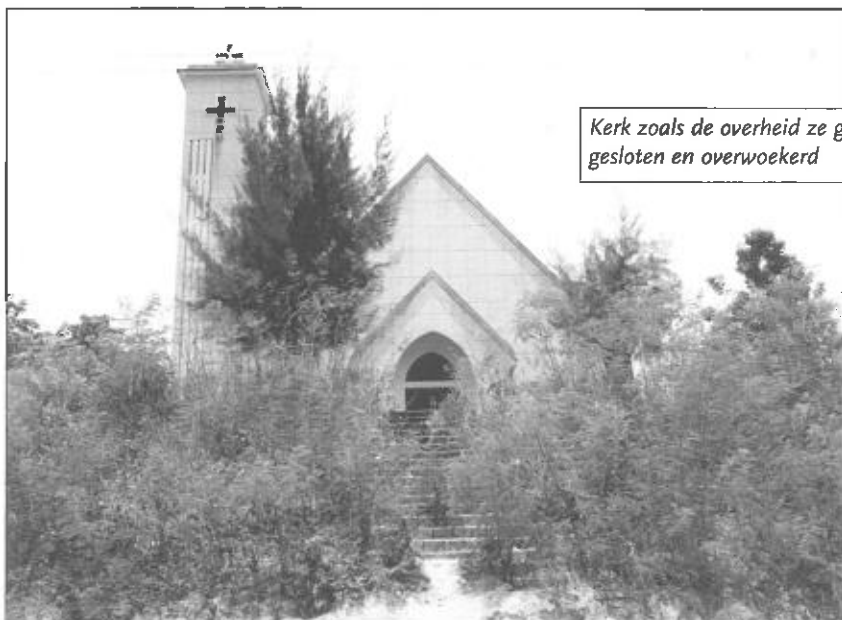
De regering houdt vol dat er vrijheid van godsdienst is en dat er geen christenen om hun geloof gevangen zitten. De volgelingen van de erkende godsdiensten krijgen volgens haar een eerlijke, gelijkwaardige wettelijke behandeling. De werkelijkheid is heel anders. Regelmatig wordt ook predi-

Montagnardvrouw wast groente in de rivier

De christelijke Montagnards

Zendingen brachten het christendom in de jaren twintig van de vorige eeuw naar de Centrale Hooglanden in Vietnam. Montagnard-christenen vormden in 1975, toen het communistische Noord-Vietnam het Zuiden veroverde, het grootste deel van de Protestantse Kerk in Vietnam (Tin Lanh). De meeste Montagnards beschouwen zichzelf als lid van deze Tin Lanh, maar de laatste jaren noemt een groeiend aantal Montagnards zich Degar Protestant. Deze afscheiding van de Protestantse Kerk is meer verbonden met de Montagnard Stichting en wil de problemen met Vietnam radicaler aanpakken. Ze heeft de hoop opgegeven goede afspraken te kunnen maken met de Vietnamese overheid en eist haar traditionele land terug van de etnisch Vietnamese kolonisten.

Kerk zoals de overheid ze graag ziet: gesloten en overwoekerd

kanten van de erkende kerken het uitoefenen van hun ambt onmogelijk gemaakt. Zij moeten veelvuldig bij de politie op het matje komen om verantwoording af te leggen van hun doen en laten. Daaronder wordt ook verstaan het hebben van contacten met illegale gemeentes.

De opleiding van kader is in Vietnam bijna niet mogelijk. Sinds Zuid-Vietnam in 1975 in handen van de communisten viel, zijn alle predikantenopleidingen gesloten. De meeste voorgangers zijn gevlucht of naar een heropvoedingskamp gestuurd. Tot aan de erkenning van de Protestantse kerk van Vietnam in 2001 was dominee een verboden beroep. In 1994 begon Open Doors met een geheime predikantenopleiding in Vietnam. In het begin deden slechts drie gemeenten eraan mee. Zij leverden honderd studenten. Nu doet 51 procent van de 940 gemeentes in Zuid-Vietnam mee met het programma en zijn tienduizend studenten ingeschreven. Afgestudeerde voorgangers hebben al 293 gemeentes gesticht. De leeggevallen plaatsen door de communistische machtsovername zijn allen opgevuld, maar de kerk groeit snel, dus de opleidingen gaan door. Ook vertaling van de Bijbel en andere christelijke boeken in de minderheidstalen is een speerpunt van Open Doors.

Vervolg

Wordt de Tin Lanhkerk verdrukt, de niet

erkende kerken worden regelrecht vervolgd. Zij mogen niet bestaan, dus ook geen gebouwen bezitten. De meeste huiskerken komen in kleine groepjes bij elkaar, dikwijls telkens op een andere plaats, om verstoring en arrestatie te voorkomen. Maar er zijn ook huiskerken die min of meer gedoopt worden. Totdat de burens klagen over de herrie. Dat is altijd een goede gelegenheid voor de politie om in te grijpen. De vele huiskerken huren soms theaters of disco's af om in groter verband bij elkaar te komen. Zulke samenkomsten worden natuurlijk ook dikwijls verstoord door de politie.

Zo omsingelde de veiligheidspolitie op 4 maart het Quoc Thanh theater in Ho Chi Minhstad en sneed ze de elektriciteit af. De politie verhinderde zo'n vijfhonderd christenen naar binnen te gaan, terwijl er al zo'n duizend een plaats hadden gevonden. Die werden niet alleen in complete duisternis gedompeld, maar ook in drukkende hitte, doordat de luchtbehandelingsinstallatie was uitgevallen. Dat verhinderde de christenen niet om bij het licht van mobiele telefoons en flitslicht van fototoestellen de eredienst te beginnen.

Leiders van ongeregistreerde gemeentes worden regelmatig gearresteerd en dan meestal aan een hardhandig verhoor onderworpen. Er zitten altijd wel christenen om hun geloof in de gevangenis.

Op 8 juni jongstleden werd ds. Nguyen Hong Quang gearresteerd. Quang is leider van de Vietnamese Mennonietenkerk en staat bekend als vurig pleitbezorger van de mensenrechten. Vooral de door de overheid vertrapte Montagnards hebben zijn hart. Maar hij neemt het ook telkens op voor kerkelijke leiders wanneer zij wederrechtelijk worden vastgezet, zoals de drie evangelisten die sinds 2 maart vastzitten, nadat zij op een politiebureau protesteerden tegen de arrestatie van een van hun collega's.

Vastberaden actie

Om de positie van de christenen en de Montagnards in het bijzonder te verbeteren, is vastberaden actie nodig van de internationale gemeenschap. Veel mensen denken dat het schenden van de mensenrechten vanzelf wel zal verminderen als de Vietnamese economie zich verder ontwikkelt. Dat is een illusie gebleken. Het is hoog tijd dat onze regering politieke en economische maatregelen neemt tegen Vietnam. Daar is het land echt wel gevoelig voor. Vietnam heeft meer belang bij goede handelsbetrekkingen met Nederland dan andersom. Het gaat in dit geval niet alleen om de rechten van de christenen. Alle mensenrechten worden in Vietnam met voeten getreden. We mogen niet langer zwijgen!

Personalia

Jenö Sebök is hoofd publiciteit bij Open Doors, een stichting die opkomt voor vervolgte christenen in de wereld. Open Doors heeft belangrijke projecten in Vietnam, zoals training van kerkelijk kader en bijbelverspreiding. Het meeste werk in Vietnam moet in het geheim geschieden. Meer info: www.opendoors.nl Voor dit artikel is gebruik gemaakt van onderzoek door eigen medewerkers en bevriende relaties van Open Doors.

Bericht van de onderwijswerkgroep

Ditmaal een bijdrage van de onderwijswerkgroep over de Vietnamoorlog. De bronnenopdrachten zijn gecentreerd rond drie thema's: de positie van rooms-katholieke christenen in zowel Noord- als Zuid-Vietnam, de regering van Diem in Zuid-Vietnam en de beeldvorming rond de Vietnamoorlog. Henk Tijssen heeft daarnaast een opdracht geschreven rond de presidentsverkiezingen in de VS die in november worden gehouden. Op het moment dat deze bijdrage werd geschreven, stond in ieder geval vast dat de herinneringen aan de Vietnamoorlog ook in deze verkiezingsstrijd weer een grote rol hebben gespeeld.

Daarnaast willen we u in deze bijdrage graag attent maken op een in 2003 verschenen lessenserie van Herinnerings-

centrum Kamp Westerbork. Onder de titel *Opgepakt* staan tien persoonlijke verhalen van kinderen uit Westerbork centraal. Onder hen zijn bekende personen als Ed van Thijn, Setteia Steinbach en Anne Frank. Bij het boek met de tien levensverhalen horen een uitvoerige, didactisch goed verantwoorde lesbrieven en tien prachtige schoolwandplaten van illustrator Geert Schreuder. De kracht van de lessenserie zit in de kindgerichte aanpak. De doelgroep, kinderen van 10 tot 14 jaar, wordt geconfronteerd met de Holocaust door mee te kijken door de ogen van leeftijdsgenoten die de verschrikkingen hebben ondergaan.

Niet alleen de hoogste groepen van de basisschool, maar ook (vmbo-)klassen in de basisvorming hebben hiermee prachtig materiaal in handen. Voor

havo/vwo leerjaar 3, waar de Tweede Wereldoorlog meestal wordt behandeld, hebben de verwerkingsopdrachten te weinig diepgang, hoewel je als docent ook hier de wandplaten en de verhalen kunt gebruiken. De prijs van € 89,00 lijkt me voor deze lessenserie niet te hoog. Voor informatie: www.kampwesterbork.nl of 0593-592600.

Tot slot: we hopen in het volgende nummer onze discussie over het christelijke geschiedenisonderwijs te vervolgen met een bijdrage over het gedachtegoed van John Van Dyk. Voor reacties en vragen: ktippe@klikksafe.nl.

Hartelijke groet namens de onderwijscommissie,

Klaas Tippe

Bronnenopdrachten Vietnam

CHRISTENEN IN VIETNAM

Bron 1

'Missiescholen bestonden in Vietnam al enkele eeuwen, maar onder het Franse bestuur kregen ze meer armslag. Naast de traditionele religies, zoals het Boeddhisme, kreeg de rooms-katholieke kerk een bescheiden aanhang van twee miljoen leden. De katholieke Vietnamezen behoorden tot de stedelijke elite, maar werden tegelijkertijd door veel inlanders gezien als handlangers van de blanken.'

Bron: *De Studiegids. Vietnam: dekolonisatie en Koude Oorlog* (Utrecht / Zutphen 2004) p. 29.

Bron 2

'De meeste Vietnamezen die het noorden ontvluchtten, waren katholiek. Zij vreesden vervolgingen door de "goddeloze" communisten. Men zei: "De heilige maagd Maria is naar het zuiden verhuisd." Hun vlucht werd door de Amerikaanse en Zuid-Vietnamese propaganda aangegrepen om aan te tonen hoe slecht het leven onder het

communisme was. Ongeveer 900.000 katholieken bleven in Noord-Vietnam wonen, waar zij officieel vrijheid van godsdienstuitoefening genoten. Maar in de praktijk werden zij vaak door militante communisten als "reactionairen" of "saboteurs" beschouwd.'

Bron: *De Studiegids. Vietnam: dekolonisatie en Koude Oorlog*, p. 29.

Bron 3

Als een van de weinige communistische landen in de 21ste eeuw, staat Vietnam voor vele uitdagingen. Onderdrukking van burgerlijke vrijheden gaat nog steeds door. Tegelijkertijd worden de sociale problemen steeds erger. Drugsverslaving, Aids, prostitutie en uitbuiting van kinderen zijn alledaagse verschijnselen geworden. Er zijn twee abortussen voor iedere geboorte, een van de hoogste ratio's ter wereld. Bid dat de ideologische en morele duisternis over dit land zal verdwijnen door het licht van het evangelie. (...)

Vietnam is nog steeds een van de ergste landen wat betreft christenvervolging. Men heeft de rol van christenen in de teloorgang van het communisme

in andere landen opgemerkt. Daarom heeft het regime gepoogd kerken in haar macht te krijgen of uit de weg te ruimen. Deze pogingen van de regering zijn versterkt sinds de kerken op de vervolging geantwoord hebben door te evangeliseren en te groeien! Het registreren van een kerk leidt tot compromissen sluiten. Niet registreren is illegaal - waardoor de meeste gelovigen in het geheim bijeenkomen.

Bron: <http://www.zending.org/Landen/vietnam/vietnam.htm> (citaat september 2004)

Opdracht 1. Lees de bronnen 1 t/m 3 en beantwoord onderstaande vragen:

- Noem zowel een overeenkomst als een verschil tussen de positie van de katholieken in het Noorden en die in het Zuiden.
- Welke ideologische redenen zouden de communisten hebben gebruikt om de katholieken in Noord-Vietnam te vervolgen? Probeer zelf een verklaring te bedenken. Dit antwoord vind je niet in de tekst.
- Welke politieke redenen hebben de huidige machthebbers voor de christenvervolging?

- Lees ook bron 5. Welke gevolgen had het optreden van de regering Diem voor de positie van de katholieken in Vietnam? Noem een gevolg op korte termijn en een op lange termijn.
- Noem op grond van de gelezen bronnen twee verschillen tussen de situatie in Vietnam in de jaren vijftig/zestig en de situatie in 2004.

DE REGERING VAN DIEM

Bron 4

'De regering Diem begon met een sociaal-economisch hervormingsprogramma, land werd verdeeld onder 140.000 boeren, de rijstproductie werd hersteld en een miljoen vluchtelingen werden in het arbeidsproces ingeschakeld. Het onderwijs werd sterk uitgebreid en het leger opnieuw georganiseerd en getraind met hulp van de Amerikanen, die met driehonderd adviseurs in februari 1955 de opleiding en de organisatie van het Zuidvietnamese leger van de Fransen overnamen.'

Bron: *Vietnam. Aspecten van een tragedie* (Alphen a/d Rijn, 1967) 21.

Bron 5

'... Diem werd een autocratisch heerser. Zijn steun verkreeg hij van de katholieken in Zuid-Vietnam en de militante anticommunistische vluchtelingen uit het noorden. Deze groepen gingen het openbare leven beheersen en Diem maakte de fout om de andere maatschappelijke organisaties geen verantwoordelijkheid te geven. (...) De tegenstanders van het Diem-regiem schaarden zich onder het vaandel van het Boeddhisme omdat dit gezien werd als iets unieks Vietnamees aangepast aan de lokale omstandigheden en vrij van politieke invloeden. De meerderheid van de bevolking voelde uit historische motieven een emotionele identificatie. Ongelukkigerwijs weigerde Diem enig compromis en zag rechtmatige grieven aan als rebellie. Hij begon in 1963 tegen de boeddhisten, studenten en zijn opposenten drastische maatregelen te nemen waardoor hij volkomen vervreemde van de bevol-

king, de ambtenaren en het leger.'

Bron: *Vietnam. Aspecten van een tragedie*, p. 25-26.

Bron 6

Henry Cabot Lodge was in de zomer van 1963 Amerikaans ambassadeur in Zuid-Vietnam geworden. Op 1 november werd hij gebeld door Diem, die wilde weten wat de houding van de VS ten opzichte van de juist uitgebroken staatsgreep van enkele generaals was. Volgens de in 1971 gepubliceerde Pentagon Papers verliep het telefoongesprek als volgt:

'Diem: Een aantal eenheden is in opstand gekomen en ik wil weten wat hiertegenover de houding van de Verenigde Staten is.

Lodge: Ik acht mij niet voldoende geïnformeerd om u dat te kunnen zeggen. Ik heb het schieten gehoord, maar ben niet op de hoogte van de feiten. Bovendien is het in Washington half vijf in de ochtend en de regering van de Verenigde Staten kan dus onmogelijk zicht op de situatie hebben.

Diem: Maar u moet toch in grote trekken wel een mening hebben. Tenslotte ben ik een staatshoofd. Ik heb getracht mijn plicht te doen. Ik wens nu ook te doen wat mijn plicht is en alles wat in deze situatie vereist is. Ik stel mijn plicht boven alles.

Lodge: U hebt zeer zeker uw plicht gedaan. Vanochtend nog zei ik u dat ik bewondering heb voor uw moed en uw grote verdiensten voor het land. Niemand kan u het recht ontzeggen trots te zijn op al hetgeen u hebt gedaan. Ik maak mij op het ogenblik zorgen over uw persoonlijke veiligheid. Ik heb vernomen dat degenen die de leiding hebben van de huidige activiteiten, u en uw broer een vrijgeleide willen geven om het land te verlaten, als u wilt aftreden. Hebt u daar iets over gehoord?

Diem: Neen (En na een moment stilte) U hebt mijn telefoonnummer?

Lodge: Ja. Als ik ook maar iets kan doen voor uw persoonlijke veiligheid, aarzelt u dan niet mij te bellen.

Diem: Ik tracht de orde te herstellen.'

Bron: *Onze Jaren 45-70*, aflevering 74 (1974) p. 2350.

Opdracht 2. Lees de bronnen 4 t/m 6 en beantwoord onderstaande vragen:

- Stelling: Diem begon veelbelovend maar zijn regime ging uiteindelijk ten onder door politieke fouten. Beredeneer in hoeverre deze stelling juist is.

- Stelling: de politiek van Diem dreef uiteindelijk de Zuid-Vietnamese bevolking in de armen van het communisme. Nuanceer op grond van de gelezen bronnen deze stelling met twee argumenten.

- Stelling: de politiek van Diem dreef uiteindelijk de Zuid-Vietnamese bevolking in de armen van het communisme. In hoeverre is deze stelling juist volgens de door jullie gebruikte lesmethode?

Lodge beweerde dat de regering van de VS de feiten omtrent de staatsgreep niet kende en dus geen mening kon geven.

- Hoe blijkt verderop in het telefoongesprek dat dit niet klopte?
- Hoe was de houding van de VS ten opzichte van de staatsgreep van 1963 in werkelijkheid? (lesmethode)
- Geef op grond van de gelezen bronnen een verklaring voor de houding van de VS ten opzichte van de staatsgreep.

BEELDVORMING

Bron 7

'Overal in de wereld realiseert men zich in toenemende mate dat zich in Vietnam een strijd voltrekt die van verstrekkende betekenis is. Het wordt steeds duidelijker dat de oorlog die daar woedt niet een lokaal conflict is, maar een mondiale betekenis heeft. Het is een confrontatie met vele aspecten, waarin communisme en niet-communisme, Aziaten en Westerlingen en zelfs de wereldvrede betrokken zijn. Door de vooruitgang van de communicatiemiddelen is het ook een oorlog geworden die – ondanks de grote afstand – eigenlijk vlakbij is. Veel van hetgeen vroeger slechts ervaren werd door degenen die onmiddellijk in de

strijd betrokken waren, komt nu via pers en televisie in de huiskamer. De emoties laaien hoog op, de argumenten worden veelal bepaald door gevoelsoverwegingen waarbij de redelijkheid vaak ver te zoeken is. De ogenschijnlijke situatie bevordert in sterke mate een emotionele beoordeling: een groot land staat tegenover een onderontwikkeld land, een rijk land overweldigt een arm land en blank vecht tegen bruin.' Bron: *Vietnam. Aspecten van een tragedie*, p. 7.

Bron 8

Citaat uit een resolutie van het Permanente Comité van het Nationale Volkscongres van de Volksrepubliek China: 'In naam van de 650 miljoen inwoners van China verklaart het Permanente Comité thans plechtig dat China zal voortgaan alles te doen wat in zijn vermogen ligt om krachtige en onbeperkte steun te geven aan het Vietnamese volk in zijn vaderlandslievende en rechtvaardige strijd om de Amerikaanse agressie te weerstaan.' Bron: *Vietnam. Aspecten van een tragedie*, p. 45.

Bron 9

Citaat uit een advertentie van het International Committee of Conscience on Vietnam dat op 23 januari 1966 werd geplaatst in de *New York Times*: 'Hulpeloze dorpingen in Vietnam, niet in staat te ontsnappen of zich te verdedigen, deinzen terug voor de bombardementen van de ene kant en de terreur van de andere. Oorlog is hun leven geworden: hij heerst over hun rijstvelden en marktpleinen, roept hun jonge mannen in dienst, maakt weduwen van hun vrouwen en wezen van hun kinderen en houdt een hele bevolking in de ban van de angst. In zulke omstandigheden worden de aanspraken van beide zijden een bespottung van de edele woorden die ze gebruiken. Vrijheid en gerechtigheid zijn er voor de mensen; ze worden niet bereikt door mensen te kwellen. Voortzetting van de oorlog zal niet bewijzen welke partij gelijk heeft en welke ongelijk. Het zal alleen maar beide zijden steeds meer dwingen gruwelen te bedrijven,

die al hun morele aanspraken tot een aanfluiting maken.' Bron: *Vietnam. Aspecten van een tragedie*, p. 132.

Opdracht 3. Lees de bronnen 7 t/m 9 en beantwoord onderstaande vragen.

- Welke gevolgen had de opkomst van de oorlogsverslaggeving via moderne media op de beeldvorming van het Amerikaanse optreden? Verklaar je antwoord met behulp van citaten uit bron 7.
- In hoeverre spreekt uit de Chinese reactie een vertekend beeld van de werkelijke situatie?
- Beide zijden spreken edele woorden (bron 9). Welke beide zijden worden bedoeld en welke edele woorden spreekt elk van de twee partijen in het conflict?
- Uit bron 9 blijkt een fundamentele houding ten opzichte van oorlog. Wat is die houding?
- De oorlogsdaden zijn een bespottung van de idealen van beide zijden. Ben je het eens met deze conclusie? Verklaar je antwoord

DE AMERIKAANSE VERKIEZINGEN EN DE VIETNAMMOORLOG

De Amerikaanse verkiezingsstrijd en de Vietnamoorlog zijn niet los van elkaar te zien. Vragen als: Is de presidentskandidaat wel of niet in Vietnam geweest? Heeft de nieuw te kiezen president wel of niet gevochten in Vietnam? Heeft hij zich moedig gedragen tijdens deze oorlog?, spelen een grote rol. In ieder geval zal elke serieuze kandidaat voor 'president of the USA' een 'onbevlekt' Vietnamverleden moeten hebben. Dat er de laatste decennia tijdens de verschillende verkiezingscampagnes veel over deze oorlog gesproken is, zal duidelijk zijn.

Veel Amerikanen zijn bang dat Irak een tweede Vietnam wordt. Het woord 'Vietnam' heeft in de Verenigde Staten een zware lading. In de laatste verkiezingscampagne zien we dit terug. Het campagne-team van George W. Bush

heeft hun rivaal regelmatig op de korrel genomen inzake zijn Vietnamopstelling. John F. Kerry komt namelijk als gedecoreerd Vietnam veteraan terug en neemt dan actief deel aan demonstraties tegen de Vietnampolitiek van president Nixon. Nixon moest niet veel van Kerry hebben.

Toen Kerry in 1972 zijn eerste gooi naar een parlamentszetel deed, bleef Nixon net zo lang wakker totdat hij zeker wist dat Kerry was verslagen. Kerry is in totaal drie keer onderscheiden voor verwondingen die hij tijdens de Vietnamoorlog heeft opgelopen. Ook is hij twee keer voor betoonde moed gedecoreerd. Dit staat in schril contrast met het Vietnamverleden van George Bush, die slechts reservist was. Toch was Kerry tegen de Vietnamoorlog; hij was lid van de VVAW, een beweging die volgens de FBI betrokken was bij 'illegale en subversieve activiteiten'. Hieraan heeft Kerry zich echter niet schuldig gemaakt. Wel heeft hij meegedaan aan het organiseren van een grote demonstratie in 1971, waarin hij charismatischer en populairder overkwam dan de andere VVAW-leden.

Dat het rapport van de FBI openbaar is gemaakt, heeft Kerry toegejuicht. Hij zet zich daarmee af als Vietnam veteraan tegen reservist Bush, die bovendien een groot deel van zijn diensttijd niet zou hebben deelgenomen aan verplichte oefeningen. Twee – inmiddels overleden – superieuren zouden Bush niet gesignaleerd hebben op de plaats waar hij moest zijn tussen mei 1972 en april 1973. Desalniettemin verwijt Bush juist Kerry een onvaderlandse houding. Immers, een 'rechtgeaarde' Amerikaan geeft geen kritiek op de Vietnamoorlog. Om deze reden beschouwt Bush zich als de oorlogspresident (Irak). Hij zegt daarbij dat hij denkt dat het niet om het verleden gaat, maar om wie het land het best kan leiden tegen het terrorisme.

Vietnam veteranen hebben echter kritiek op de decoraties van Kerry en beschuldigen hem dat hij deze oneerlijk heeft verdiend. Ze zijn verenigd in de Swift Boat-groep. Zogenaamd onafhankelijk, maar achter de schermen

De hoge prijs van de oorlog in Vietnam

worden ze gefinancierd door het Bush-team. Het gaat erom of Kerry werkelijk zo dapper is geweest. Uiteindelijk kenmerkt elke Amerikaanse presidentsverkiezing zich door het modder gooien naar de tegenstander. Het is wel zo dat deze verkiezingen er meer anti-Bush-spots zijn verspreid dan anti-Kerry-spots. Michael Moore is daar met zijn film *Farenheit 9/11* een voorbeeld: de foto van de voor kinderen voorlezende Bush, terwijl de vliegtuigen zich in het World Trade Centre boorden, is in het geheugen van de Amerikanen gegrift.

In de strijd tussen Bill Clinton en George Bush sr. speelde Vietnam ook een rol. Op de een of andere manier heeft de kwestie Vietnam, ondanks dat het al dertig jaar terug heeft plaatsgevonden, een enorme impact in Amerika. Van een presidentskandidaat worden gewoonweg 'aantoonbare Vietnamkwaliteiten' gevraagd, liefst zo heldhaftig mogelijk. 'Uncle Sam wants Vietnamhero's.' Elke serieuze presidentskandidaat zal al het mogelijke doen om zijn Vietnamverleden zo gunstig mogelijk voor te stellen. In Kerry's geval is dat duidelijk.

Bush probeert vervolgens de 'Irakhero' uit te hangen... Bill Clinton was, evenals Kerry, geen overtuigd voorstander van de Vietnamoorlog.

Dat de kwestie Vietnam leeft, blijkt ook uit de vele oorlogsinvaliden die zo af en toe in het nieuws komen. Zij roepen de Amerikaanse overheid op om hen te gedenken en hun uitkeringen te verhogen. De beelden van deze veteranen worden door de televisie het hele land en de hele wereld doorgezonden. Deze 'underdogs' wekken medelijden op. Ze hebben echtscheidingsprocedures achter de rug, velen zijn aan de drugs en de drank en daarbij komt dat Bush heeft beloofd wat aan hun positie te doen, maar er is niets gebeurd. Read my lips. Wee de presidentskandidaat die zich niet heeft ingezet voor de Vietnam veteranen. De Vietnamoorlog wordt zo niet alleen door haar helden, maar ook door haar slachtoffers in leven gehouden.

Opdracht 4

1. 'De Vietnamoorlog wordt zo niet alleen door haar helden, maar ook door

haar slachtoffers in leven gehouden.' Wat wordt er bedoeld met deze zin?

2. Wie worden bedoeld met de helden en hoe verhouden de 'helden' en 'slachtoffers' zich tot elkaar?

3a. De Tweede Wereldoorlog heeft een enigszins vergelijkbare rol gespeeld. Leg dit uit.

3b. Als Nederlands politicus moest je een 'onbesmet' oorlogsverleden hebben. Waarom?

4. Vaak wordt er gezegd dat Irak een tweede Vietnam zal worden. Waarom denken veel Amerikanen dat en wat is jouw visie?

5. Zoek in twee verschillende kranten of op internet een artikel over de Amerikaanse verkiezingsstrijd en Vietnam. Let daarbij op drie dingen. Hoe wordt Bush afgeschilderd, hoe wordt Kerry neergezet en welke visie op de Vietnamoorlog en/of de situatie in Irak spreekt uit het artikel?

Gerard Raven

t/m 21 november

De kinderbijbel getekend. Illustraties uit kinderbijbels, o.a. van Annemarie van Haeringen, in het museumcafé. Museum Catharijneconvent, Lange Nieuwstraat 38, Utrecht, (030) 231 72 96, www.catharijneconvent.nl, rondleidingen 231 38 25 (930-1230); di-vr 10-17, za-zo-feestd. 11-17.

18-31 december

Kerst in Afrika, met sfeervolle activiteiten. Afrika Museum, Postweg 6, Berg en Dal, (024) 684 20 44, www.afrikamuseum.nl, ma-vr 10-17, za-zo-feestd. 11-17 (1 nov-31 mrt 13-17), 25 dec en 1 jan gesloten.

t/m 2 januari

Stichting Victor II. De berouwvolle Petrus door Hendrik ter Brugghen? 161[6]. Kleine tentoonstelling over een kunsthistorisch vraagstuk en de daarbij gebruikte onderzoeksmethoden. Centraal Museum, Nicolaaskerkhof 10, Utrecht, (030) 236 23 62, di-zo 11-17 (behalve 25 dec. en 1 jan.).

t/m 3 januari

Kerstexpositie in het teken van de mode. Met kerstkrabben van de collectie

Houtzager. Bijbels Openluchtmuseum, Profetenlaan 2, 6564 BL Heilig-Landstichting (Nijmegen), (024) 382 31 10, reserveren rondleidingen (024) 382 31 12 (bereikbaar ma, wo, vr 9-12), dagelijks 10-17 uur (20 maart-2 november dagelijks 9-17.30), www.bijbelsopenluchtmuseum.nl.

27 november-6 januari

Zin in Kerst. Alles van stal. Kerststallen, kinderprogramma rond de 18^e-eeuwse Napolitaanse kerststal, activiteiten. Museum Catharijneconvent, als voren.

18 december-16 januari

Russische ikonen uit de 16e-19e eeuw. Verkoopexpositie in Museum Flehite Amersfoort, Westsingel 50, (033) 461 99 87, www.museumflehite.nl, di-vr 11-17, za-zo 13-17, ma en feestd. gesloten.

t/m 27 februari

Diaspora: thuis in ballingschap. Foto's van Frédéric Brenner. Het leven van joden nu in ruim veertig landen, eerder te zien in New York. Met fotoboek. Joods Historisch Museum, Jonas Daniël Meijerplein 2-4, Amsterdam, (020) 625 42 29 en 626 99 45, www.jhm.nl, dagelijks 11-17.

Een museum voor Nederlandse geschiedenis?

Het Nationaal Historisch Museum blijft nog geregeld doorklinken in historische kringen, maar ook daarbuiten. Vorig jaar pleitte publicist en hoogleraar grootstedelijke problematiek Paul Scheffer voor zo'n museum. Hij gelooft dat dit een instrument is voor het bevorderen van burgerschap en integratie. In december betoogde Jan Marijnissen van de Socialistische Partij dat zo'n museum helpt het historisch besef te herstellen. Hét verhaal van de wordingsgeschiedenis van ons land en de komst van democratie wordt nu nergens verteld. In januari stelde de VGN zich geheel achter hem op; in een kleine internetenquete stemden 36 van de 54 leden daarmee in.

In juli kwam historicus Marius Wessels er opnieuw op terug in *Trouw*. Hij bracht de afwijkende Nederlandse geschiedenis onder de aandacht. Juist omdat hier een vrije boerenstand en later een sterke burgerij bestond kregen vorst en adel nauwelijks speelruimte. Men ontdeed zich van de absolutistische Filips II, bracht de vrijhandel in de praktijk en schiep een vrij tolerant geestelijk klimaat dat grote invloed had op landen als de VS. Buitenlanders als Schama en Israel hebben ons op deze bijzondere ontwikkelingen moeten wijzen. Nu moet dat in een museum te zien zijn.

Het klinkt allemaal aantrekkelijk, maar is een museum wel de oplossing? Juist dit soort conceptuele thema's is moeilijk te visualiseren. Verschillende geschiedenisleraren van de VGN brachten verder naar voren dat 'de' geschiedenis niet bestaat en een NHM dus erg veel discussie zou opleveren. Ik heb mijn eigen artikel 'Weg met het Nationaal Historisch Museum' in *Transparant* van februari 2001 nog eens nagelezen. Wat daar staat is nog zeer actueel.

Herinrichtingen

Vrijwel alle (middel)grote musea in Nederland hebben de afgelopen jaren hun vaste presentatie vernieuwd. Ketchupgooiers naar minister Verdonk leidden in juli helaas de aandacht wat af van de feestelijke opening van de nieuwe Bijbelzaal, waarmee de herinrichting van het Bijbels museum is afgerond. Via *Orientalis* in het Bijbels Openluchtmuseum is de vernieuwde presentatie van een Romeinse museumstraat, in het kader van het project *Geloof in de toekomst*.

Andere museum zijn nog hard bezig. Het Joods Historisch Museum hoopt in november de Grote Synagoge weer open te stellen voor een nieuwe presentatie over joodse traditie en gebruiken, waarbij het gebouw zelf dankbaar wordt benut. Op de galerijen komt de geschiedenis van de joden in Nederland (1600-1890) aan bod. De nieuwe presentatie *Wat betekent dat eigenlijk joods zijn?* was al te zien op de Omloop, waarbij ook de vervolging in 1940-1945 aan de orde komt. Het

Afrika Museum wordt op dit moment sterk uitgebreid, met een nieuwe patio-achtige expozaal en een auditorium. Het 25-jarige Museum Catharijneconvent bouwt aan een nieuwe vaste presentatie die naar verwachting in 2006 wordt afgerond. In afwachting daarvan deed men de vier jaar oude glazen lichtbrug weer dicht, omdat die niet beviel.

Ook regionale musea vernieuwen de een na de ander. Eerder werden in deze rubriek Apeldoorn en Amersfoort genoemd. In Apeldoorn heeft men zich tot 2009 beperkt tot een expo over de ervaringen van mensen die hier kwamen wonen. Dat lijkt wat op de zaal *Nieuwe Amersfoorters*, die Museum Flehite in 2006 wil opleveren. Daarvan is nu de proefexpo *Voorwerpen verhalen van verre te zien*. De zaal *Amersfoort in bezettingstijd (1940-1945)* is al klaar en wordt op 6 november door de VCH aan de tand gevoeld.

Wat ging er mis?

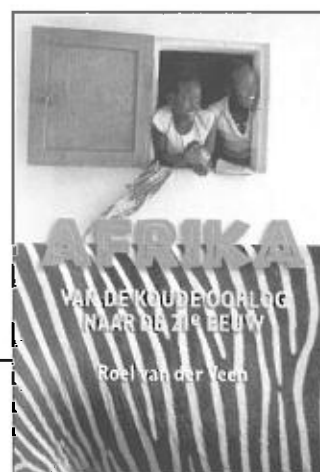
De afgelopen halve eeuw maakte het Afrikaanse continent een dramatische ontwikkeling door. Het begon met het optimisme dat inzette na de dekolonisatie en de onafhankelijkheidsverklaringen van de late jaren vijftig. De aanvankelijk gunstige politieke en economische ontwikkelingen veranderen echter al spoedig om in tegenslag. Politieke instabiliteit, die zich manifesteerde in vele staatsgrepen en militaire conflicten, en economische stagnatie, of zelfs achteruitgang na de oliecrisis, leidde tot pessimisme. De grootschalige hongersnoden van de jaren tachtig en de genocide in Rwanda staan diep in het collectieve geheugen gegrift. Afrika begon te lijken op een verloren continent. Westerse hulp bleek steeds minder effectief en bleef soms geheel uit. Wat ging er mis?

Het denken over de ontwikkeling van Afrika (of het uitblijven daarvan) werd gedomineerd door twee algemene theorieën. De moderniseringstheorie had een kapitalistisch karakter, en veronderstelde dat Afrika weliswaar achterliep op het Westen, maar door juiste maatregelen en steun en dankzij marktwerking zich verder zou kunnen ontwikkelen. Zo kwam de term 'ontwikkelingsland' in zwang. De theorie leek gesteund door de economische groei tijdens de jaren zestig. Een meer marxistisch getinte denkwijze werd ontwikkeld door André Gunther Frank en staat bekend als de *dependencia*-theorie. Frank meende dat de westerse landen beslag legden op de grondstoffen uit de Derde Wereld zonder dat die laatste groep landen zich kon ontwikkelen. Zo bleef Afrika afhankelijk van het Westen. De problematiek was dus gelegen in de economische wereldstructuur. De stagnerende ontwikkeling en falende hulp leken deze theorie te ondersteunen.

Volgens Van der Veen kloppen beide theorieën niet omdat, ten eerste, de diversiteit aan landen en hun situaties dergelijke structurele verklaringen irrelevant maakt en ze bovendien zelden opgaan. Ondanks de *dependencia*-theorie slaagden een aantal landen, met name in Zuid-Oost Azië, erin om in hoog tempo hun economieën te ontwikke-

len. Ondanks de moderniseringstheorie kwamen een aantal Afrikaanse staten die grondstoffen en financiële middelen hadden niet vooruit. Van der Veen meent dat het probleem (en dus ook potentieel het antwoord) in Afrika zelf ligt. Hij kijkt daarbij vooral naar de ontwikkeling van de staat.

Deze these is uiteraard controversieel, maar de auteur verdedigt haar met verve en overtuiging. Als beleidsmedewerker bij het ministerie van Buitenlandse Zaken, Directie Sub-Sahara Afrika, was hij direct geïnteresseerd in het falend beleid in en ten aanzien van Afrika. Incidentele ontwikkelingshulp is niet in staat gebleken verbeteringen te bewerkstelligen, maar ook steun van de Wereldbank en het IMF heeft niet geleid tot structurele verbeteringen. Volgens de auteur ligt dit niet zozeer aan de internationale instellingen zelf (hij lijkt zich te distantiëren van de anti-globaliseringsbeweging en ziet een fundamentele rol voor de Wereldbank), maar aan het probleem van de falende staat in Afrika zelf. Steun van donorlanden of internationale organisaties was alleen succesvol als die gepaard ging met een gezond economisch beleid door de ontvangende staat. En daarvoor was een goed functionerende staat nodig, en daar waren er maar weinig van. Staten faalden vanwege de incongruentie van een endemisch clientèlesysteem en moderne staatsstructuren. Na de Koude Oorlog verloren regeringsleiders bovendien de steun van het Westen, waardoor de staatsmacht afbrokkelde en soms leidde tot een totale desintegratie van de staat, zoals in Somalië. Als de falende staat centraal staat in de problematiek, dan moet ontwikkelingshulp zich primair richten op de stimulering van bestuurlijke efficiëntie in Afrika, anders is deze tamelijk zinloos, meent de auteur. Herstel is volgens hem slechts mogelijk wanneer Afrika zelf een regeneratieproces doormaakt. Signalen van een groeiend zelfbewustzijn onder Afrikaanse regeringsleiders zijn er wel, maar het is de vraag of dit genoeg is. Hij wijst op de democratisering die na de Koude Oorlog in diverse landen inzette, ook al was die niet zelden cosmetisch. Niettemin vindt

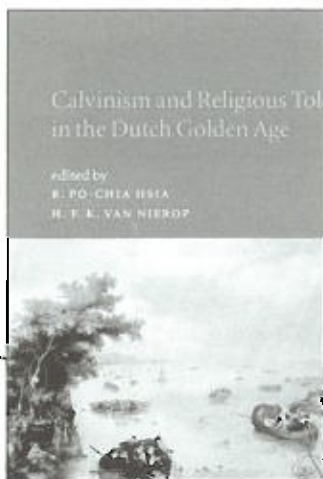
Roel van der Veen, *Afrika. Van Koude Oorlog naar de 21e eeuw*

(Amsterdam, 2002) KIT Publishers
472 blz., € 29,-

hij dat democratie de voorwaarden kan scheppen voor economisch herstel en daar niet afhankelijk van is.

Het omvangrijke boek bevat een schat aan informatie en is leesbaar als een handboek. De genocide in Rwanda, het opheffen van de apartheid in Zuid-Afrika, de rampzalige VN-actie in Somalië en het economisch succes van Botswana passeren de revue. Tevens is er aandacht voor sociale aspecten zoals ontworteling, urbanisatie, de aids-epidemie, honger en werkloosheid. Van der Veen heeft veel onderzoek gedaan, hoewel dat helaas niet blijkt uit het beknopte notenapparaat. De kaarten zijn beslist handig, maar tabellen met hard cijfermateriaal hadden zijn argumenten wellicht kunnen versterken. De thematische opzet van het boek, zoals 'desintegratie' en 'armoede', maakt dat de lezer voortdurend Afrika op verschillende niveaus en vanuit verschillende perspectieven ziet; ondertussen komen de meeste landen en hun geschiedenis beknopt aan bod. Anderzijds zorgt deze opzet voor veel herhalingen, en raakt de lezer zo nu en dan de draad van het verhaal kwijt. Niettemin vormt het boek een belangrijke stimulans voor het denken over de toekomst van dit kleurrijke maar tragische werelddeel.

David Onnekink

R. Po-Chia Hsia en Henk van Nierop (eds),
Calvinism and Religious Toleration in the Dutch Golden Age
(Cambridge University Press, Cambridge, 2002)
196 blz., € 40,00

(in)tolerantiepolitiek en beschouwingen over de aard van een religieus pluriforme samenleving dienen als invalshoeken voor een beter begrip van het 'Nederlands model' – zo dat er überhaupt is. Een interessante beschouwing is zijn observatie dat de stroom calvinistische immigranten uit de Zuidelijke Nederlanden en Frankrijk wellicht bijgedragen heeft aan de overwinning van de orthodoxe, exclusivistische vleugel binnen de publieke kerk. Frijhoff concludeert dat de publieke kerk figureerde als eenheidssymbool in een samenleving die gekenmerkt werd door pluriformiteit. Joke Spaans suggereert dat tolerantie pragmatische strategie was die in de gedecentraliseerde maar gedisciplineerde samenleving beter werkte dan comprehensie of godsdienstvrede.

De meeste auteurs onderschrijven de mening dat voor een beter begrip van tolerantie, een onderscheid moet worden gemaakt tussen juridische maatregelen en de feitelijk implementatie daarvan. Het beste voorbeeld is natuurlijk de schuilkerk, die onder bepaalde voorwaarden werd toegestaan ondanks het formele verbod op samenkomst. De artikelen van Henk van Nierop en Christine Kooi gaan in op de positie van Rooms-Katholieken en de fluctuaties in hun positie, niet in het minst als gevolg van de grillen van lokale functionarissen. Kooi benadrukt het opportunistische karakter van tolerantie, dat nooit een ideaal was.

Jonathan Israel richt zich op de positie en perceptie van radicale filosofen, in het bijzonder Baruch Spinoza, die zich door zijn extreme denkbeelden buiten toelaatbare grenzen van tolerantie plaatste. Radicale denkers als Hendrik Wyenmars, Johan Koerbag en Frederik van Leenhof werden geconfronteerd met een ban op hun publicaties of langdurige gevangenschap. Een positiever beeld komt naar voren in de bijdragen van Peter van Rooden, die kijkt naar de relatief goede positie van Joden, en Samme Zijlstra, die stelt dat de Anabaptisten eigenlijk niet ontevreden waren over de beperkte tolerantie die hen gegund werd, omdat het hun gemeenschap vrijwaarde van directe overheidsbemoeienis. Zijlstra keek ook naar het niveau van tolerantie binnen de anabaptistische gemeenschappen zelf.

Van belang zijn ook zeker de bijdragen

van Judith Pollmann en Maarten Prak, die zich vooral richten op geografische en maatschappelijke diversiteit. Pollmann suggereerde dat tolerantie verschillend werd toegepast in de publieke en private sfeer. Prak levert wellicht de meest belangwekkende bijdrage in de bundel, door het Hollandocentrisch geschiedbeeld te ondergraven en zich te concentreren op provincies als Gelderland, Utrecht en Overijssel, waar het niveau van tolerantie niet vergelijkbaar was met dat in het westen.

Zonder twijfel is dit een bundel die een belangrijke bijdrage levert aan de conceptualisering van tolerantie in de vroegmoderne Nederlandse samenleving, hoewel duidelijk is dat er nog veel onbekende factoren zijn. De meest belangrijkste daarvan lijkt me dat er veel onderzoek gedaan is naar de 'superstructuur' (staat en kerk), lokale factoren, pluriformiteit en non-conformisme, maar dat het calvinisme zelf er nogal bekaaid vanaf komt. Terecht merkt Spaans op dat het eindimensionale beeld van liberale regenten en intolerante predikanten nauwelijks recht doet aan de praktijk, maar afgezien van een paar terloopse opmerkingen over 'militante' orthodoxen krijgen we nergens (behalve in Pollmanns bijdrage) inzicht in de percepties van orthodoxe theologen zelf. Zij werden immers geconfronteerd met het dilemma om een kerk die publiek was tegelijkertijd te handhaven als een exclusieve gemeenschap. Het zou interessant zijn om meer aandacht te besteden aan de discussie tussen calvinisten zelf over de noodzaak van tolerantie of intolerantie.

De thema's die door de bundel heenlopen leveren een paradoxaal beeld op van een tolerante Republiek met een intolerante publieke kerk, een intolerante wetgeving die tolerant geïmplementeerd werd, in een gedecentraliseerde staat. Kortom, tolerantie laat zich nauwelijks in een model vangen. Zoals Van Nierop terecht opmerkt: 'life is messier than ... historiography suggests'. De lappendeken van lokale en regionale diversiteit, religieuze pluriformiteit en fluctuaties in tijd lijken te wijzen op een complexiteit die historici nog heel wat hoofdbrekens zal bezorgen.

David Onnekink

34 Geschakeerde tolerantie

In deze uitmuntende collectie essays heeft een keur aan Nederlandse, Britse en Amerikaanse historici zich gebogen over de haast mythische status van de Republiek als een haven van tolerantie. De inherente paradox die hieraan ten grondslag ligt (de publieke kerk belichaamde immers een exclusief calvinisme) doortrekt de tien studies, die stuk voor stuk gezaghebbend zijn.

Traditionele gezichtspunten over de aard van tolerantie in de vroegmoderne staat zijn de laatste decennia gaan verschuiven. Alhoewel de auteurs geen relatie leggen met het huidige debat hierover in Nederland, lijkt het op zijn minst waarschijnlijk dat dergelijke maatschappelijke vraagstukken onderzoek naar de wortels van tolerantie hebben aangezwengeld of versterkt. Het openingsartikel van de hand van Benjamin Kaplan (samen met dat van Willem Frijhoff het meeste interessante) ontmythologiseert geijkte denkbeelden over de zeventiende-eeuwse Republiek als oorsprong voor tolerant liberalisme en analyseert de evolutie van een dergelijke historiografische vertekening door de eeuwen heen. Als er iets duidelijk wordt uit zijn artikel, is dat er nog talrijke vragen open staan.

Het erudiete stuk van Frijhoff bijt zich, evenals de meeste andere, in de paradox van mon-confessionalisme en tolerantie. Een etymologische excursie naar de middeleeuwse oorsprong van de term tolerantie, het spanningsveld tussen legalistische en praktische uitwerkingen en applicaties van

Jubileumboek

Wat kun je verwachten van een jubileumboek? Is in alle redelijkheid te verwachten dat dat een kritisch verhaal wordt, waarin de jubilerende organisatie niet alleen haar verdiensten maar ook haar feilen worden getoond? Bij een jubileum wil je het toch meestal leuk houden. De schrijver moet zich vereerd voelen dat hij van het bedrijf of de organisatie die zoveel jaar bestaat, de opdracht voor het gedenkboek gekregen heeft.

De auteur maakt er veel werk van. Onder de titel *Zij zullen het niet hebben* gaan in totaal drie delen verschijnen. Het eerste deel dat nu beschikbaar is, telt al ruim 400 pagina's. Dat beslaat de periode 1903-1935, dat wil zeggen de periode voor Algra.

Het huidige *Friesch Dagblad* is een krant die zich met moeite op de dagbladmarkt kan handhaven. Friesland is geen groei-provincie en de gereformeerde achterban waar men het van hebben moet, heeft steeds minder behoefte aan een christelijke krant. Maar vroeger was het niet veel beter. Ook in de periode die De Jong beschrijft, was de positie van het *Friesch Dagblad* zwak. Lang niet alle gereformeerden namen een abonnement. Of men las de krant wel, maar dan samen met een of meer gezinnen. De gereformeerde elite las *De Standaard*. Die vond het *Friesch Dagblad* maar een boerenkrantje.

Nu ging het er ook wel erg simpel naar toe. De krant werd gemaakt door een paar redacteurs. Meer kon men niet betalen. De hoofdredacteur nam behalve de commentaren ook allerlei rubrieken voor zijn rekening. Het doet wat denken aan de wijze waarop Jongeling in de jaren veertig en vijftig het *Gereformeerd Gezinsblad* (de voorloper van het ND) vulde.

Bij het *Friesch Dagblad* stond ook niet het nieuws centraal. Dat werd erg fragmentarisch gebracht, meestal overgenomen uit andere kranten. Het vooroorlogse *Friesch Dagblad* was, net als de krant van Jongeling, primair een commentaarkrant. Het ging hoofdredacteur Brouwer en zijn opvolger Van der Meulen om het uittreken van de antirevolutionaire beginselen. En de dochter van Van der Meulens voor-ganger, L.A. Lever-Brouwer (de moeder van prof. dr. J. Lever), werd aan de kant

gezet omdat zij in haar vrouwenrubriek te veel meeinging met moderne trends ten aanzien van kleding en haardracht van vrouwen en meisjes.

In het geheel van de gereformeerde en antirevolutionaire wereld stond het *Friesch Dagblad* (zoals ook later het geval was) rechts van het midden. In sociaal opzicht oriënteerde de krant zich echter op het CNV. De kleine luyden vormden bij uitstek haar achterban.

Leidersfiguren als Kuyper en Colijn werden hoog vereerd. De Jong wijst er op dat Colijns brede-basiskabinetten (1933-1937), waarbij de christelijke coalitie aangevuld werd met liberalen en vrijzinnig-democraten, eigenlijk niet pasten in het sterk verzuilde en antithetische denken van Van der Meulen. Maar een woord van kritiek hierover vloeide niet uit zijn pen. Vergaande loyaliteit aan de grote leider van het gereformeerde volksdeel weerhield hem daarvan. Voor de SGP had men geen enkele waardering.

Uiteraard schenkt De Jong speciale aandacht aan de houding van het *Friesch Dagblad* ten opzichte van het opkomend nationaal-socialisme. Zoals van een gereformeerde krant te verwachten was, stond men afwijzend ten opzichte van Hitler en de NSB. Maar aanvankelijk zag men niet zoveel gevaar in de nazibeweging. De communisten waren gevaarlijker. En in Nederland zijn het vooral de socialisten die door hoofdredacteur Van der Meulen onder vuur genomen worden. Het geestelijk klimaat van de Weimarrpubliek kon bij het *Friesch Dagblad* niet op veel sympathie rekenen.

Alles bij elkaar hebben we hier te maken met een omvangrijk boek dat ons een goed beeld geeft van de Friese gereformeerden in de eerste decennia van de vorige eeuw. Sindsdien is er heel wat veranderd. In Friesland en ook bij het *Friesch Dagblad*. Al kan men zo z'n bezwaren hebben tegen het zelfverzekerde gereformeedendom van die tijd en z'n schouders ophalen bij de soms wat simpele betogen, toch is er ook veel verloren gegaan wat waardevol was. Ook in Friesland bestaat er een forse kloof tussen de gereformeerde antirevolutionairen uit de eerste decennia van de twintigste eeuw en de CDA-stemmende

**K. de Jong Ozn, *Zij zullen het niet hebben.*
*De geschiedenis van het Friesch Dagblad***

(Kok, Kampen, 2003) deel 1
442 pag., € 29,90

PKN'ers van nu. Af en toe stipt de auteur dat aan. Hij beschrijft de wereld waar hij vandaan komt, maar toch ook van weggegroeid is.

Aangenomen dat de krantenleggers redelijk goed bewaard zijn, is er voor een pershistoricus altijd bronnenmateriaal in overvloed beschikbaar. Maar juist dan is het de kunst om de grote lijn op te diepen en zich niet te verliezen in allerlei details. Al lezende in de bijna 450 pagina's die het boek telt, verlangde ik wel eens naar het einde. Zeker als ik bedacht dat er nog twee delen zullen volgen. Een minder beschrijvende en meer analytische aanpak had zeker z'n voordelen gehad. Maar dan was het boek waarschijnlijk ook kritischer uitgevallen. En dat was wellicht niet de bedoeling.

C.S.L. Janse

Verschenen bij Boekencentrum Uitgevers

Dr. Wilken Veen
**Verzoening
in de praktijk**

*De NCSV en
de 'Duitsche Quaestie'*

Studie naar de toenadering tussen
Nederland en Duitsland in de jaren
1945-1950 via de Nederlandse
Christen-Studenten Vereniging

124 blz., € 12,50

2e druk
Hendrik Vreekamp
**Zwijgen bij
volle maan**

*Veluwse verkenning van
Edda, Evangelie en Tora*

Oorspronkelijke zoektocht naar de
plaats van het christendom in de
Europese cultuur

348 blz., € 25,00

*A. van de Beek en
W.M. van Laar (red.)*
Sola Gratia

*Bron voor de Reformatie
en uitdaging voor nu*

Opstellen over de kernthema's van
de vroege Reformatie, aangeboden
aan dr. W. Balke bij zijn afscheid
van de VU

236 blz., € 22,00

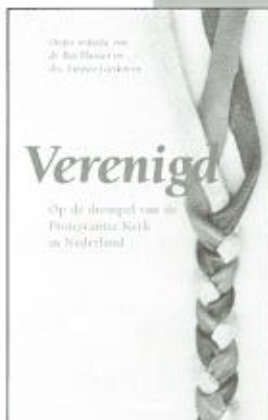

*Dr. Bas Plaisier en
ds. Lieuwe Giethoorn*
Verenigd

*Op de drempel van
de Protestantse Kerk
in Nederland*

Over de roeping en taak van de
verenigde kerk

123 blz., € 10,00

Dr. S. Meijers
**De tirannie
verdriven**

**Gar-
tekeningen bij
herleving van
dictatuur**

Dr. S. Meijers
**De tirannie
verdriven**

*Kanttekeningen bij herleving
van dictatuur*

Prikkelende analyse van de huidige
cultuur

128 blz., € 13,50

Willem G. van de Hulst
**Maat, getal,
gewicht**

Herinneringen en verhalen

Autobiografische verhalen van
schilder en schrijver Willem G.
van der Hulst

200 blz., € 15,90

*Herman Paul, Bart Wallet
en George Harinck (red.)*
**De Reformatie-
herdenking van
1917**

*Historische beeldvorming en
religieuze identiteitspolitiek
in Nederland*

Historische studie die inzicht geeft
in de protestantse wereld van
honderd jaar geleden

196 blz., € 19,50

Marcel Barnard
**De dans kan
niet sterven**

*Gerardus van der Leeuw
(1890-1950) herlezen*

Portret van een van Nederlands
grootste theologen

120 blz., € 14,50

Boekencentrum Uitgevers

Verkrijgbaar bij boekhandel en www.boekencentrum.nl